

LAPSEN VIERAANNUTTAMINEN HOVIOIKEUDEN RATKAISUKÄYTÄNNÖSSÄ

Lapin yliopisto
Oikeustieteiden tiedekunta
Pro gradu -tutkielma
Lapsioikeus
Marleena Jokinen
Kevät 2021

Lapin yliopisto, oikeustieteiden tiedekunta

Työn nimi: Lapsen vieraannuttaminen hovioikeuden ratkaisukäytännössä

Tekijä: Marleena Jokinen

Opetuskokonaisuus ja oppiaine: Lapsioikeus

Työn laji: Tutkielma X Lisensiaatintyö__

Sivumäärä: 61 sivua

Vuosi: 2021

Tiivistelmä: Tutkielma käsittelee vieraannuttamisen tunnistamista ja tulkitsemista hovioikeuden ratkaisukäytännössä. Lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annettua lakia uudistettiin vuonna 2019, mutta lakiin ei sisällytetty erillistä määritelmää lapsen vieraannuttamisesta. Hallituksen esityksessä 88/2018 sen sijaan on todettu, että lainsäädännöllä pyritään tehokkaammin ehkäisemään vieraannuttamista korostamalla lapselle läheisten ihmissuhteiden merkitystä ja molempien vanhempien velvollisuutta huolehtia lapsen suhteen säilymisestä molempiin vanhempiin.

Tämän tutkielman tarkoituksena on selvittää, miten hovioikeuden ratkaisukäytännössä otetaan kantaa vieraannuttamisväitteisiin ja miten vieraannuttamiseen puututaan. Tutkimuskysymyksiksi on asetettu seuraavat: ”Miten vieraannuttamista hovioikeuden ratkaisukäytännössä käsitellään?”, ”Miten vieraannuttaminen tunnistetaan?”, ”Mikä on lapsen mielipiteen merkitys, mikäli toinen vanhemmista on syyllistynyt vieraannuttamiseen?”.

Tutkielman lähtee käsitteen määrittelystä sekä lapsen oikeuksien periaatteista niin kansainvälisen kuin kansallisenkin lainsäädännön tasolla. Vieraannuttamista käsitellään käytännön tasolla sekä lopuksi oikeuskäytännössä. Tutkimusaineisto koostuu säädösteksteistä, lakien esitöistä, oikeuskirjallisuudesta sekä oikeuskäytännöstä. Tärkeän tutkimusaineiston muodostaa hovioikeuksista saatu empiirinen tutkimusaineisto. Tutkimusmetodi on oikeusdogmaattinen ja se keskittyy lain soveltamiskäytäntöön hovioikeuksista saadun aineiston tarkastelun kautta.

Tutkimuksen johtopäätöksinä esitetään hovioikeuden ratkaisujen perusteella tehtyjä rajanvetoja, joiden perusteella vieraannuttaminen on mahdollista tunnistaa sekä tulkitaan osapuolten toiminnan merkitystä vieraannuttamisen edistämiseksi sekä lapsen ja etävanhemman suhteen säilymiseksi. Asiantuntijoiden lausunnot ovat merkittävässä roolissa vieraannuttamista tulkittaessa. Lisäksi vanhemman tulee tukea lasta tapaamisten toteutumiseksi ja yhteydenpidon säilymiseksi. Vaikka vieraannuttaminen olisi asiantuntijoiden mukaan todellista tulee ratkaisua tulkita lapsen edun kannalta – mikäli olosuhteiden muutos aiheuttaisi lapselle vahinkoa, ei muutoksia tule tehdä vaan ratkaisu on löydettävä esimerkiksi valvottujen tapaamisten muodossa. Vieraannuttaminen tulisi määritellä lapsenhuolto-laissa ja sille tulisi säätää tunnusmerkistö, jotta välttyttäisiin asianosaisten kannalta kuluttavista tulkintatilanteista.

Avainsanat: lapsioikeus – vieraannuttaminen – laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta – hovioikeuden ratkaisukäytäntö – tapaamisoikeus

X: Tutkielma ei sisällä muita kuin tekijän/tekijöiden omia henkilötietoja

Sisällys

Lähteet.....	V
1 Johdanto	1
1.1 Tutkielma aihe ja lähtökohdat	1
1.2 Tutkimusongelma, tutkimuskysymykset ja aiheen rajausta	2
1.3 metodi, lähdeaineisto ja tutkielman rakenne.....	2
2 Vieraannuttaminen.....	5
2.1 Käsitteen syntyminen ja määrittely.....	5
2.1.1 Vieraannuttamisen kahdeksan oiretta	6
2.1.2 Käsitteen arviointia ammattilaisten keskuudessa	7
3 Lapsen oikeudet ja vieraannuttaminen lainsäädännössä	8
3.1 Kansainvälinen lainsäädäntö	8
3.1.1 Lapsen oikeuksien sopimus.....	8
3.1.2 Euroopan ihmisoikeussopimus.....	9
3.1.3 Euroopan neuvoston lapsiystävällisen oikeuden suuntaviivat	10
3.1.4 Euroopan neuvoston lapsen oikeuksien käyttöä koskeva sopimus	11
3.1.5 Tapaamisoikeus ja vuoroasuminen Pohjoismaissa	11
3.2 Kansallinen lainsäädäntö.....	13
3.3 Lapsen etu.....	14
3.3.1 Lapsen edun periaate.....	15
3.3.2 Lapsen edun toteutuminen huoltoriidoissa.....	16
3.4 Vieraannuttaminen kansainvälisessä lainsäädännössä.....	17
3.4.1 Vieraannuttaminen Euroopassa	17
3.5 Vieraannuttaminen Suomessa	19
3.5.1 Henkinen pahoinpitely	21
4 Lapsen kuuleminen	22
4.1 Yleisesti.....	22
4.2 Lapsen kuuleminen tuomioistuimessa	23
5 Vieraannuttaminen käytännössä	25
5.1 Esiintyminen ja tunnistaminen	26
5.2 Vieraannuttamisen piirteet ja keinot.....	27

5.2.1	Vieraannuttavan vanhemmat näkökulma ja oireet	29
5.2.2	Vieraannutettavan vanhemman käyttäytyminen	29
5.3	Vieraannuttamisen aiheuttamat vaikutukset.....	30
5.3.1	Lapselle kehittyvät ongelmat.....	31
5.3.2	Vaikutus vanhempiin	32
5.4	Vieraannuttamiseen puuttuminen	32
6	Oikeustapaukset ja niiden arviointi.....	34
6.1	Helsingin hovioikeus.....	34
6.2	Turun hovioikeus	40
6.3	Itä-Suomen hovioikeus.....	48
6.4	Rovaniemen hovioikeus	52
6.5	Johtopäätökset	57
7	Yhteenveto.....	60

Lähteet

Kirjallisuus

Aaltonen Anna-Kaisa: Lapsioikeus ja lapsen oikeus tuomioistuimessa. Edita Publishing Oy 2009.

Araneva Mirjam: Lapsen suojeleminen. Toteuttaminen ja päätöksenteko. Helsinki 2016.

Auvinen, Maija: Huoltoriidat tuomioistuimissa. Sosiaalitoimi selvittäjänä, sovittelijana, asiantuntijana. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisu A 272, Helsinki 2006.

Baker, Amy; Darnall, Douglas: Behaviour and strategies employed in parental alienation. A survey of parental experiences. *Journal of divorce and remarriage* (45), 97-124. 2006.

Bone, Michael; Walsh, Michael: Parental Alienation Syndrome: How to Detect It and What to Do About It? *The Florida Bar Journal*, (73) 3, 44–48. 1999.

Darnall, Douglas. Divorce casualties: Protecting your children from parental alienation. Dallas: Taylor Publishing, 1998.

Frände, Dan; Helenius, Dan; Hietanen-Kunwald Petra; Hupli, Tuomas; Koulu, Risto; Lappalainen, Juha; Lindfors, Heidi; Niemi, Johanna; Rautio, Jaakko; Saranpää, Timo; Turunen, Santtu; Virolainen, Jyrki; Vuorenperä, Mikko: Prosessioikeus. Helsinki : Sanoma Pro 2000- Helsinki : Talentum Helsinki : Alma Talent. 2017.

Gardner, Richard: The Empowerment of Children in the Development of PAS. *The American Journal of Forensic Psychology* 2001 (20) 2, 5–29.

Gardner, Richard. The parental alienation syndrome. Cresskill: Creative Therapeutics. 1998.

de Godzinsky, Virve: Lapsen etu ja osallisuus tahdonvastaisissa huostaanottoasioissa. Teoksessa: Lapsioikeus murroksessa, toim. Suvianna Hakalehto-Wainio ja Liisa Nieminen, Helsinki 2013.

de Godzinsky, Virve- Maria: Lapsen etu ja osallisuus hallinto-oikeuksien päätöksissä. (Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia; Vuosikerta 267). Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, 2014.

de Godzinsky, Virve: Kohti lapsiystävällisempää oikeudenkäyttöä. *LM* 6/2015. s. 856-878.

Gottberg, Eva: Yksityisen ja julkisen rajapintoja. *LM* 7–8/2006, 1225–1239.

Hakalehto-Wainio, Suvianna: Lapsen oikeudet ja lapsen etu lapsen oikeuksien sopimuksessa. Teoksessa Hakalehto-Wainio, Suvianna – Nieminen, Liisa (toim.): Lapsi-oikeus murroksessa. Lakimiesliiton kustannus, Helsinki 2013, s. 17–52.

Hakalehto-Wainio, Suvianna: Lasten oikeudet lapsen oikeuksien sopimuksessa. *Defensor Legis* 2011/4.

Hakalehto, Suvianna: Johdatus lapsen oikeuksiin lastensuojelussa. Teoksessa: Lapsen oikeudet lastensuojelussa, toim. Suvianna Hakalehto ja Virve Toivonen. Helsinki 2016.

Hannuniemi, Anja: Lapsen tahdonmuodostus ja vieraannuttamisoireyhtymä huolto- ja tapaamisoi-
keudenkäytännössä. Defensor Legis 6/2008.

Hannuniemi, Anja: Vanhemmasta vieraannuttaminen – Uhka lasten hyvinvoinnille. Oikeustiede-Ju-
risprudentia 2007.

Hurtig, Johanna: Lasten tieto sosiaalityön haasteena. Teoksessa Forsberg, H., Ritala-Koskinen, A. &
Törrönen, M. Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia.
Jyväskylä: PS-kustannus 2006, s. 167–193.

Häkkänen-Nyholm, Helinä. Lapsen vieraannuttaminen toisesta vanhemmasta erotilanteessa. Duode-
cim 26/2010, 499-505. 2010.

Häkkänen-Nyholm, H.; Laajasalo, T.; Tuuri, T. Lapsen vieraannuttaminen vanhemmasta: Toiminta-
tavat ja niiden vaikutus lapsen ja vanhemman hyvinvointiin. Helsinki: Unigrafia. 2013.

Johnston, Janet R.: Children who refuse visitation. Teoksessa Depner, Charlene – Bray, James (eds.):
Nonresidential Parenting. New Vistas on Family Living. Sage Publications, Newbury Park 1993,
109–135.

Johnston, Janet; Campbell, Linda: Impasses Of Divorce. The Dynamics and Resolution of Family
Conflict. Free Press.1999.

Jyränki, Antero, Husa, Jaakko: Valtiosääntöoikeus. Helsinki 2012.

Kelly, Joan B; Johnston, Janet R.: The Alienated Child. A reformulation of parental alienation syn-
drome. Family Court Review 2001 (39) 3, 249–266.

Kurki-Suonio Kirsti: Äidin hoivasta yhteishuoltoon. Lapsen edun muuttuvat oikeudelliset tulkinnat.
Suomalainen lakimiesyhdistys. Helsinki 1999.

Lowenstein LF, toim. Parental alienation: how to understand and address parental alienation resulting
from acrimonious divorce or separation. Dorset: Russell House Publishing 2007.

Pajulammi, Henna: Lapsi, oikeus ja osallisuus. Helsinki, Talentum, 2014.

Pellonpää, Matti, Gullans, Monica, Pölönen, Pasi, Tapanila Antti: Euroopan ihmisoikeussopimus.
Helsinki: Alma Talent, 2018.

Pruuki, Heli, Sinkkonen Jari: Lapsi ja ero – Eväitä eteenpäin. Kirjapaja 2017.

Rejmer, Annika: Forskning som verktyg för att förverkliga barns rättigheter. Särskilt om kombina-
tionen rättsdogmatik och rättssociologi. Teoksessa: Brattström, Margareta – Jänterä-Jareborg, Maarit
(toim.): För Barns Bästa. Vänbok till Anna Singer. Iustus Förlag, Uppsala, 2017, s. 271–284.

Schiratzki, Johanna. Barnrättens grunder. Femte upplagan. Studentlitteratur, Lund 2016.

Sinkkonen Jari. Lapsen vieraannuttamisella toisesta vanhemmasta on kauaskantoiset seuraukset.
Duodecim 5/2018, s. 165-470.

Toivonen, Virve-Maria: Lapsen oikeudet ja oikeusturva. Lastensuojeluasiat hallintotuomioistui-
missa. Liettua 2017.

Tuori, Kaarlo, Kotkas, Toomas: Sosiaali oikeus. 5. uudistettu painos. Helsinki 2016.

Valjakka, Eeva. Lapsen huolto, asuminen ja tapaamisoikeus. Teoksessa Litmala, M (toim.): Lapsen asema erossa. Helsinki 2002, s. 35-109

Valkama, Elisa; Litmala, Marjukka. Lasten huoltoriidat käräjäoikeuksissa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 224. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos. 2006.

Warshak, Richard. Eromyrkky. Kuinka suojella lasta avioerotilanteissa. Juva: Bookwell. Suomennos Ahola, Ari. Helsinki: Gummerus 2012.

Weissmann, M. M., Wickramaratne, P., Nomura, Y., Warner, V., Pilowski, D., Verdeli, H. Offspring of depressed parents twenty years later. *American Journal of Psychiatry* 2006 (163) 6, 1001–1008.

Virallislähteet ja virallisuontoiset lähteet

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 361/1983

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain muuttamisesta 190/2019

Laki lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta (619/1996)

Oikeudenkäymiskaari 4/1734

Perustuslaki 731/1999

Rikoslaki 39/1889

Föräldrabalken 1949:381 (vanhemmuuslaki, Ruotsi).

Lov om barn og foreldre (barnelova) LOV-1981-04-08-7 (lapsilaki, Norja).

SopS 18-19/1990 Euroopan ihmisoikeussopimus.

SopS 59-60/1991 Lapsen oikeuksien yleissopimus.

HE 137/1999 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista sekä sosiaalihuoltolain muuttamisesta ja eräiksi niihin liittyviksi laeiksi.

HE 88/2018 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain muuttamisesta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.

LA 27/2012 vp. Lakialoite: Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain 2 §:n muuttamisesta.

LA 28/ 2012 vp. Laki rikoslain 25 luvun muuttamisesta.

KK 319/2014 vp. Lakivaliokunnan kirje 15.11.2013 oikeusministeriölle ja sosiaali- ja terveysministeriölle liittyen lapsen tapaamisoikeutta koskevaan lainsäädäntöön ja käytäntöön sekä kehittämistarpeisiin.

KK476/2014 vp. Kirjallinen kysymys: Lapsen ja etävanhemman oikeuksien turvaaminen.

KK 283/2017 vp. Kirjallinen kysymys lastensuojelun puuttumisesta vieraannuttamiseen.

Euroopan neuvoston ministerikomitean suuntaviivat lapsiystävällisestä oikeudenkäytöstä. Euroopan neuvoston ministerikomitea 17.11.2010.

Oikeusministeriö, Lapsen oikeuksien käyttöä koskevan eurooppalaisen yleissopimuksen hyväksymisen, lausuntotiivistelmä. Helsinki 2009.

Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja, Lapsenhuoltolain uudistaminen, työryhmän mietintö. 47/2017, s. 28—35. Saatavilla: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/80751/OMML_47_2017_Lapsenhuolto.pdf?sequence=1

Lapsen oikeuksien komitean 57. istunto (CRC/C/FIN/CO/4). Sopimusvaltioiden yleissopimuksen 44 artiklan mukaisesti antamien raporttien käsittely. 2011.

Oikeuskäytäntö

Korkein oikeus

KKO 2012:95

Hovioikeus

HelHO 12.4.2018 nro 422

HelHO 9.2.2018 nro 176

HelHO 23.5.2018 nro 628

HelHO 26.8.2016 nro 1224

HelHO 15.2.2019 nro 215

Turun HO 9.1.2017 nro 19

Turun HO 15.1.2019 nro 27

Turun HO 21.1.2015 nro 48

Turun HO 24.1.2019 nro 62

Turun HO 25.2.2019 nro 158

Turun HO 11.5.2018 nro 373

Turun HO 4.10.2017 nro 868

Itä-Suomen HO 2.4.2015 nro 206
Itä-Suomen HO 25.3.2015 nro 187
Itä-Suomen HO 3.9.2019 nro 462
Itä-Suomen HO 18.12.2018 nro 658
Rovaniemen HO 27.3.2015 nro 165
Rovaniemen HO 28.9.2015 nro 465
Rovaniemen HO 23.8.2016 nro 413
Rovaniemen HO 21.9.2017 nro 382

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin

Koudelka vs. Tsekki 20.7.2006

Muut lähteet

Garner, Richard, The Parental Alienation Syndrome: Past, Present, and Future. Saantitapa: <http://richardgardner.com/ar22>. (based on the keynote address that Dr. Gardner presented to the International Conference on the Parental Alienation Syndrome (PAS) held in Frankfurt/Main, Germany, October 18-19, 2002)

Gerner, Richard; William Bernet. 8 Symptoms of Parental Alienation. Saantitapa: <https://parental-alienation.eu/awareness/8-symptoms-of-parental-alienation/>.

The European Association of Parental Alienation Practitioners (EPAP). European Association of Parental Alienation Practitioners - European Association of Parental Alienation Practitioners (eapap.eu)

Isät lasten asialla ry. Erolasten asialla. Saatavilla osoitteesta: http://www.isatlastenasialla.fi/wp-content/uploads/2019/01/ILA_A4_2016.pdf. Viitattu 18.1.2021.

Lang, Raimo 2016. Lapsenmyrkyttäjät. Seitsennäytöksen tragedia- jolla on kaikesta huolimatta joskus onnellinenkin loppu. Yle. Saatavana osoitteessa: <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2016/11/18/lapsenmyrkytt%C3%A4j%C3%A4t>. Viitattu 20.12.2020.

Lapsen oikeuksien komitea, yleiskommentti nro. 14 (2013). YK:n lapsen oikeuksien komitean 29.5.2013 hyväksymä yleinen huomautus nro 14 (2013): Lapsen oikeudesta saada etunsa otetuksi ensisijaisesti huomioon.

Mannerheimin Lastensuojeluliitto. Vanhempien ero ja lasten tunteet. 2019. Saatavilla osoitteesta: <https://www.mll.fi/vanhemmille/tukea-perheen-huoliin-ja-kriiseihin/vanhempien-ero/vanhempien-ero-ja-lapsen-tunteet/>. Viitattu 16.1.2021.

Oikeusministeriö, Huoltoriidan käsittely tuomioistuinsovittelussa, saatavilla osoitteessa: https://oikeus.fi/material/attachments/oikeus/yleisetliitetiedostot/sgPmxk521/2016_Huoltoriidan_sovittelu_FIN.pdf. Viitattu 3.12.2020.

Suomen Mielenterveysyhdistys ry. <https://mieli.fi/fi>. Viitattu 7.1.2021

Suomen virallinen tilasto (SVT): Perheet [verkkojulkaisu]. ISSN=1798-3215. Helsinki: Tilastokeskus. Saatavilla osoitteessa: <http://www.stat.fi/til/perh/index.html>. Viitattu 9.1.2021.

Suomen virallinen tilasto (SVT): Siviilisäädyn muutokset [verkkojulkaisu]. ISSN=1797-6413. 2019. Helsinki: Tilastokeskus. Saantitapa: http://www.stat.fi/til/ssaaty/2019/ssaaty_2019_2020-05-08_tie_001_fi.html. Viitattu 21.2.2021.

Terveyskirjasto. https://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=dlk00360. Viitattu 16.1.2021.

Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. Lapsiin kohdistuva väkivalta. Saatavilla osoitteessa: https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon_tueksi/vakivallan-ehkaisy/lapsiin-kohdistuva-va-kivalta. Viitattu 7.1.2021.

Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. Erotilanteet ja huoltajuus. Saatavilla osoitteessa: <https://thl.fi/fi/web/sukupuolten-tasa-arvo/tasa-arvon-tila/perheet-ja-vanhemmuus/erotilanteet-ja-huoltajuus>. Viitattu 9.1.2021.

Unicef, saatavilla osoitteessa: <https://www.lapsenoikeudet.fi/lapsen-oikeuksien-sopimus-turvaa-lasten-ihmisoikeudet/lapsen-oikeudet-osana-ihmisoikeuksia/keskeiset-euroopan-neuvoston-ihmisoikeussopimukset/>. Viitattu 26.11.2020.

LYHENTEET

EIOS	Euroopan ihmisoikeussopimus
EIT	Euroopan ihmisoikeustuomioistuin
EU	Euroopan Unioni
HO	Hovioikeus
ILA	Isät lasten asialla
KHO	Korkein hallinto-oikeus
KKO	Korkein oikeus
LOS	lapsen oikeuksien sopimus
MLL	Mannerheimin lastensuojeluliitto
OK	Oikeudenkäymiskaari
PAS	Parental Alienation Syndrome
PL	Perustuslaki
RL	Rikoslaki
THL	Terveyden ja hyvinvoinninlaitos
YK	Yhdistyneet kansakunnat

1 Johdanto

1.1 Tutkielma aihe ja lähtökohdat

Suomessa päättyy eroon noin 13 000 – 14 000 avioliittoa vuosittain.¹ Useimmiten eroon johtavat ongelmat, jotka ovat ajansaatossa kasautuneet ja osoittautuneet loppupeleissä ylityspääsemättömiksi.² Ongelmia saattavat aiheuttaa erimielisyydet niin kotitöissä kuin lapsen kasvatuksessakin. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) mukaan vuonna 2019 lapsen huoltoa, asumista ja tapaamisoikeutta koskevia sopimuksia vahvistettiin sosiaalitoimessa 45 181 kappaletta. Huoltosopimusten osalta valtaosassa päädytään yhteishuoltoon (93%), kuudessa prosentissa yksinhuolto määrättiin äidille ja yhdessä prosentissa isälle. Yhteishuoltosopimuksista 33 prosenttia vanhemmista asui erillään.³

Tutkimuksen aiheena onkin tutkia lapsen vieraannuttamista hovioikeuden ratkaisukäytännössä. Vieraannuttamista pidetään hyvin yleisenä ilmiönä ja useissa huoltoriidoissa toinen vanhempi siihen myös prosessissa vetoaa.⁴ Vieraannuttaminen on kuitenkin ilmiönä melko uusi, eikä laki sisällä siitä erillistä nimenomaista säännöstä.⁵

Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeuden muuttamista koskevasta hallituksen antamasta esityksestä ilmenee, että lapsen ja toisen vanhemman välisen suhteen haittaamista ja vahingoitta-

¹ Suomen virallinen tilasto (SVT): Siviilisäädyn muutokset, 2019.

² Tilastokeskuksen vuoden 2019 perhetilaston mukaan noin 153 000 perhettä muodostuu äidistä ja lapsista, kun taas isästä ja lapsista muodostuu 33 000 perhettä (Suomen virallinen tilasto (SVT): Perheet). Vuonna 2006 tehdyn laajemman tutkimuksen mukaan 65 prosenttia huoltoriidoista päättyi tuomioistuimessa siihen, että lapsen tuli asua äidin luona, kolmasosassa tapauksista lapsi määrättiin isän luokse asumaan ja loppuosa tapauksista päättyi vuoroviikkoasumiseen (Valkama, Litmala 2006).

³ THL, <https://thl.fi/fi/web/sukupuolten-tasa-arvo/tasa-arvon-tila/perheet-ja-vanhemmuus/erotilanteet-ja-huoltajuus>.

⁴ Esimerkiksi Jari Sinkkosen mukaan vieraannuttamista esiintyy jopa neljäsosassa oikeuteen päätyneistä eroista ja jopa joka kymmenennessä eroprosessissa (Sinkkonen, 2018).

⁵ Hallituksen esityksen mukaan vieraannuttamisella ei ole tarkkaa merkityssisältöä, mutta sillä tarkoitetaan usein vanhemman käyttäytymistä tavalla, joka vaikeuttaa lapsen ja toisen vanhemman tai muun henkilön välillä vuorovaikutussuhdetta ja johtaa joissakin tapauksissa sen katkeamiseen kokonaan (HE 88/2018 s.22).

mista voidaan tilannekohtaisesti katsoa lapsenhuoltolain 1 §:ssä mainituksi henkiseksi väkivallaksi.⁶ Lapsenhuoltolaki on lisäksi muun muassa säädöksiä lapselle tärkeiden ihmissuhteiden ylläpitämisestä, sen huomioimisesta lapsen huoltoa koskevissa riitatilanteissa ja tapaamisoikeuksien toteutumisen varmistamiseksi uhkasakon uhalla.

Lähtökohtaisesti näkisin, että vieraannuttamisen tunnistaminen on oikeusprosesseissa hankalaa. Ennako-oletuksen mukaan uskon, että vieraannuttamiseen on helppo vedota, mutta toisaalta sen näyttäminen toteen saattaa osoittautua hankalaksi, sillä taustalla voi olla myös useita muitakin seikkoja, kuten lapsen lähtökohtaisesti kielteiset kokemukset vanhemmasta, minkä vuoksi lapsi kieltäytyy tapaamasta vanhempaansa.

1.2 Tutkimusongelma, tutkimuskysymykset ja aiheen rajaus

Tarkoitukseni on selvittää, miten vieraannuttaminen oikeuskäytännössä tunnistetaan ja miten sitä mahdollisesti kriminalisoidaan. Kuten olen edellä todennut, kyse on todella uudesta määritelmästä huoltoriidoissa, minkä vuoksi tutkimukseni tarkoituksena on tarkemmin ottaen arvioida vanhempien toimintaa lapsen edun näkökulmasta – mitkä vanhempien toimet ovat sellaisia, että vieraannuttamisen edellytykset täyttyvät tai voisivat täyttyä. Pääasiallisena tutkimuskysymyksenä on: ”Miten vieraannuttamista hovioikeuden ratkaisukäytännössä käsitellään?”, ”Miten vieraannuttaminen tunnistetaan?”, ”Mikä on lapsen mielipiteen merkitys, mikäli toinen vanhemmista on syyllistynyt vieraannuttamiseen?”.

Tutkimuksen tavoitteena on ollut ensin luoda lukijalle yleiskuva aiheesta niin lainsäädännössä kuin käytännön tasolla. Tämän jälkeen käsiteltyä teoriaa ja käytäntöä hyödynnetään käytännössä hovioikeuden ratkaisuja läpikäytäessä. Tutkielma rajoittuu nimenomaisesti vieraannuttamiseen hovioikeuden ratkaisukäytännössä ja tuomioistuimen esittämien perusteluiden tulkintaan.

1.3 Metodi, lähdeaineisto ja tutkielman rakenne

Tutkimuksen lähestymistapa on käytännölliseen lainoppiin nojautuva eli oikeusdogmaattinen. Tavoitteena on tulkita voimassa olevan lainsäädännön sisältöä ja systematisoida lain

⁶ HE 88/2018 s.35.

säännöksiä parhaalla mahdollisella tavalla. Tutkielmassa on tarkoitus muodostaa kokonaiskuva vallitsevasta oikeustilasta sekä antaa vastauksia tulkintatilanteille hovioikeuden näkökantoja tulkiten. Tutkielma noudattaa myös arvioivaa eli kriittistä lainoppia, kun tuoretta lainsäädäntöä ja sen epäkohtia arvioidaan kriittisesti.

Lähdeaineistona tutkielmassa on oikeuskirjallisuuden lisäksi käytetty hovioikeuden ratkaisuja vuosien 2015-2020 ajalta. Ratkaisut koostuvat Helsingin, Turun, Itä-Suomen ja Rovaniemen hovioikeuksissa käsitellyistä tapauksista, sillä Vaasan hovioikeudesta ei löytynyt kyseiseltä ajanjaksolta aihetta käsittelevää ratkaisua. Myös vuonna 2019 uudistunut laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta sekä lakiin liittyvät valmisteluasiakirjat ovat olleet keskeisessä osassa tutkielmaa. Vieraannuttaminen on melko uusi käsite Suomen lainsäädännössä ja aiheesta on käyty jonkin verran keskustelua erilaisten artikkeleiden ja mielipidekirjoitusten muodossa. Kyseisten lähteiden tarkoitus on tuoda esille aiheen herättämiä mielipiteitä ja epäkohtia suomalaisten keskuudessa.

Tutkielma rakentuu johdannosta, viidestä pääluvusta sekä yhteenvedosta. Aiheen kannalta on tärkeää määritellä aluksi vieraannuttaminen käsitteenä ja siihen liittyviä oireita, jotta lukija saa yleiskäsityksen käsiteltävästä aiheesta. Tämän jälkeen luvussa kolme käsitellään ensin kansainvälisellä tasolla lapsen oikeuksia sääteleviä sopimuksia ja ohjeistuksia sekä otetaan pintapuolisesti katsaus Ruotsin ja Norjan lainsäädäntöön. Kansainvälisten sopimusten jälkeen tarkastellaan lapsen oikeuksia myös Suomen lainsäädännössä erityisesti lapsen edun näkökulmasta. Lopuksi luvussa käydään läpi myös vieraannuttamista koskevat lainopilliset säädökset niin kansainvälisellä tasolla kuin kotimaassamme.

Luvussa neljä käsitellään yleisellä tasolla lapsen kuulemista, jotta lukijalla on tarpeellisin osin tietoa myös tästä myöhemmin käsiteltäviä ratkaisuja läpikäydessä. Luvussa viisi käydään läpi vielä käytännönläheisesti vieraannuttamista – muun muassa miten vieraannuttaminen tunnistetaan ja miten vieraannuttaminen arkipäiväisessä elämässä näkyy. Luvussa tarkastellaan myös vieraannuttamisen aiheuttamia vaikutuksia sekä tapoja puuttua siihen.

Kuudennessa luvussa käydään läpi Helsingin, Turun, Itä-Suomen ja Rovaniemen hovioikeuden ratkaisuja koskien lapsen vieraannuttamista. Tapauksista käydään ensin lyhyesti läpi asian tausta, jonka jälkeen esitetään molempien vanhempien näkemykset sekä tarvittaessa myös lapsen näkemys. Jokaisesta tapauksesta on lisäksi kirjoitettu auki hovioikeuden perus-

telut koskien vieraannuttamiseen liittyviä näkemyksiä ja väitettä tukevaa näyttöä. Luvun lopussa on vielä johtopäätökset kaikista esiteltyistä tapauksista, mikä sisältää yleisimmät linjaukset, joita ratkaisujen perusteella on mahdollista tehdä. Lopulta yhteenvedossa tuodaan esille tutkielman johtopäätöksiä ja käsitellään vastaukset johdannossa esitettyihin tutkimuskysymyksiin.

2 Vieraannuttaminen

Vieraannuttamisena pidetään käytöstä, jossa toinen vanhemmista haluaa tahallisesti vaikuttaa kielteisesti toisen vanhemman ja lapsen vuorovaikutussuhteeseen. Yleensä vieraannuttaminen on seurausta erotilanteesta, jossa vanhemman katkeruus ja vihan tunteet toista vanhempaa kohtaan esiintyvät usein hyvinkin voimakkaina. Valitettava tilanne on tyypillisesti, että tällaisissa tilanteissa lapsi joutuu asemaan, jossa häntä käytetään riidan välineenä. Lapsi kärsii tilanteesta ja huonoimmassa tapauksessa ennen hyvin läheinen ja lämmin suhde vanhempaan muuttuu.⁷

2.1 Käsitteen syntyminen ja määrittely

Vieraannuttamisen käsitteen on lanseerannut amerikkalainen lastenpsykiatri Richard Gardner. Gardner aloitti työskentelyn lasten huoltajuuskiistojen parissa vuonna 1963 ja havaitsi 1980 -luvun alussa uudenlaisen käytösmallin erotilanteissa. Ennen lapset olivat vieraantuneet vanhemmista henkisen-, sanallisen-, fyysisen- ja seksuaalisen hyväksikäytön tai laiminlyönnin seurauksena. Nyt kyse oli tilanteesta, jossa vanhempi ohjelmoi lasta, ja samanaikaisesti myös lapsen oma käytös tuki suhteen heikentymistä.

Vieraannuttamiseen liittyy usein vieraannuttamisen oireyhtymä PAS – Parental Alienation Syndrome – on lapsuuden häiriö, joka ilmenee huoltajuuskiistojen yhteydessä. Ensisijaisesti häiriö ilmenee lapsen käytöksen muuttumisessa aiemmin hyvää ja rakastavaa vanhempansa kohtaan. Käytös johtuu perusteettomasta toisen vanhemman mustamaalaamisesta ja lapsen omasta vihamielisestä toiminnasta vieraantumisen kohteena olevaa vanhempaa kohtaan. Mikäli kyseessä on todellinen hyväksikäyttö tai laiminlyönti, on vihamielinen käytös perusteltua, jolloin vieraantumisen oireyhtymä ei ole sovellettavissa.

Oireyhtymässä vieraannuttava vanhempi ohjailee lapsen ajatusmaailmaa kertomalla lapselle ajatuksia ja asenteita, jotka ovat ristiriidassa lapsen aikaisempien kokemusten kanssa. Lisäksi lapset alkavat omatoimisesti toimimaan mustamaalaamista tukevalla tavalla. Vieraannuttava vanhempi tukee ja kehuu lasta, jolloin lapsi kokee ajatusmallin olevan oikea. Gardnerin mukaan diagnoosi perustuu nimenomaan lapsen käytökseen, mutta kyseessä on kui-

⁷ Häkkänen-Nyholm, H. 2010, s. 499.

tenkin todellisuudessa koko perheen ongelmatilanne. Käytös johtaa siihen, että lapsi käyttäytyy kuin ei muistaisi aiempia vieraannutettavan vanhemman kanssa kokemiaan positiivisia hetkiä.

Kuten todettu kyseessä ei ole vieraannuttamisen oireyhtymä, mikäli lapsella on jo entuudestaan ollut vihamielisiä ajatuksia vanhempaa kohtaan. Näin ollen tilanteessa liioitellaan usein pienempiäkin puutteita ja heikkouksia, jotta oireyhtymään olisi mahdollista vedota. Gardnerin mukaan termi ei itsessään ole informatiivinen ilman, että vieraannuttamiselle esitetään erityinen syy.⁸

2.1.1 Vieraannuttamisen kahdeksan oiretta

Myös tohtori William Bernet on tutkinut vieraannuttamista. Gardnerin ja Bernetin mukaan vieraannuttamista tutkiessa on mahdollista havaita kahdeksan eri oiretta, jotka esiintyvät pääasiassa lapsen käytöksessä. Ensimmäisenä oireena tohtorit ovat nimenneet halventamisen. Kun kyse on halventamisesta, lapsi valittaa toistuvasti vanhemman käytöksestä ilman vahvoja perusteita väittämänsä tueksi.

Seuraavana oireena voidaan pitää lapsen esittämiä typeriä syitä, joilla lapsi perustelee sitä, ettei halua enää tavata toista vanhempaansa. Kolmas oire liittyy lapsen ambivalenssin eli kaksijakoiseen ajattelun puuttumiseen. Normaalissa ihmissuhteissa ihmisen on mahdollista nähdä ihmisessä niin hyviä kuin huonojakin puolia. Vieraannuttamistilanteissa lapsi näkee toisessa vanhemmassaan ainoastaan hyviä puolia ja vastaavasti toisessa vanhemmassa ainoastaan huonoja puolia. Esimerkkinä Bernet on kertonut vastaanotolleen tulleesta lapsesta, joka sanoi: ”Äitini on enkeli ja isäni on paholainen.” Lapsi seiso i täysin sanomansa takana.

Seuraavaa oiretta pidetään hieman kiistanalaisena. Kyseessä on itsenäisen ajattelijan ilmiö. Lapsi haluaa vakuuttaa esimerkiksi psykologin tai muun asiantuntijan siitä, että hän on kehittänyt ajatuksensa itsenäisesti, eikä toinen vanhemmista ole ollut osallisena mielipiteen syntymiseen. Viides oire on niin kutsuttu automaattinen tuki, mikä tarkoittaa sitä, että lapsi valitsee aina argumentista tai erimielisyydestä riippumatta toisen vanhemman puolen.

⁸ Gardner, 1998 ja <http://richardagardner.com/ar22>

Kuudentena oireena pidetään syyllisyyden puuttumista. Lapset ovat hyvin epäkunnioittavia ja saattavat sanoa tai tehdä hyvin ilkeitä asioita ilman minkäänlaista vastustelua. He osoittavat käytöksellään välinpitämättömyyttä vieraannutettavaa vanhempaa vastaan. Seitsemäs oire on lapsen lainaamat skenaariot tai tarinat. Hän käyttää kertomuksissaan täysin samoja seikkoja kuin vanhempi. Tämä on mahdollista havaita, kun lasta ja vanhempaa haastatellaan erikseen ja lapsi käyttää esimerkiksi täysin samoja sanoja.

Viimeinen oire on vihamielisyyden leviäminen. Lapsen vihamielisyys ei kohdistu enää ai-noastaan vanhempaan vaan myös hänen muihin sukulaisiin, kuten isovanhempia kohtaan. Huolimatta siitä, että suhde isovanhempiin olisi aina ollut lämmin ja rakastava, lapsi saattaa yhtä äkkiä alkaa osoittamaan vihan tunteita myös heitä kohtaan. Äärimmäisissä tapauksissa viha saattaa kohdistua jopa perheen lemmikkieläimiä kohtaan.⁹

2.1.2 Käsitteen arviointia ammattilaisten keskuudessa

Richard Gardnerin lanseeraama käsite vieraannuttamisesta on jakanut paljon mielipiteitä niin juristien, kuin mielenterveysalan ammattilaisten keskuudessa. Gardner kertoo hyvinkin tarkasti ilmiön syntymisestä, kehittymisestä sekä sen ilmenemismuodoista. Hän on lisäksi toimittanut alan ammattilaisille ohjeita, kuinka tilanteessa tulisi toimia. Toisaalta käytöksen nimeäminen on helpottanut häiriökäyttäytymisestä keskustelua.¹⁰

Kaikki ammattilaiset eivät kannata vieraannuttamisen oireyhtymä -termin käyttöä, sillä he uskovat, että termin käyttäminen johtaa tilanteeseen, jossa tuomioistuin syyttää toista vanhempaa väärin perustein ongelmasta, joka on tosiasiasa monitahoinen. Ammattilaiset, jotka uskovat oireyhtymän olemassaoloon, eivät sovelle termiä tilanteissa, joissa lapsi on jo aiemmin kokenut vihamielisiä ajatuksia vieraannutettavaa vanhempaa kohtaan – aivan, kuten Gardner onkin määritelmässään ohjeistanut. Määritelmän väärinymmärrykset saattavat johdattaa huonoimmassa tapauksessa siihen, että lapsen huolto määrätään vanhemmalle, jonka lapsi on ymmärrettävistä syistä torjunut.¹¹

⁹ Gardner, Bernet, <https://parentalalienation.eu/awareness/8-symptoms-of-parental-alienation/>, katso myös Hannuniemi, 2008, s.993-994.

¹⁰ Warshak 2012, s. 60.

¹¹ Warshak, 2012, s. 60.

3 Lapsen oikeudet ja vieraannuttaminen lainsäädännössä

Kansainvälisten ihmisoikeussopimusten tarkoituksena on suojata ihmisoikeudet, kun taas lapsen perusoikeuksia suojaa kansallinen perusoikeusjärjestelmä. Kansainvälisiä ihmisoikeussopimuksia ovat esimerkiksi Euroopan ihmisoikeussopimus sekä Yhdistyneiden kansakuntien lapsen oikeuksien sopimus. Sopimusten tulkintaa ohjaavat muun muassa valvontaelinten käytännöt, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännöt sekä YK:n lapsen oikeuksien komitean suositukset ja huomautukset sekä yleiskommentit.¹² Seuraavissa kappaleissa tarkoituksena on käydä läpi tärkeimpiä ja tutkimuksen aiheen kannalta merkittäviä sopimuksia ja ohjeistuksia pintapuolisesti.

3.1 Kansainvälinen lainsäädäntö

3.1.1 Lapsen oikeuksien sopimus

Yhdistyneiden kansakuntien lasten oikeuksia koskeva yleissopimus hyväksyttiin vuonna 1989, kansainvälisesti sopimus tuli voimaan 2.9.1990 ja Suomessa vuonna 1991. Lapsen oikeuksien sopimus on laajimmin maailmassa voimaansaattettu eli ratifioitu ihmisoikeussopimus. Sopimuksen ensimmäisen artiklan mukaan sopimus koskee kaikkia lapsia, jotka ovat alle 18 -vuotiaita. Lapsen etu on sopimuksessa ensisijaista ja se määrittyy yksittäisen lapsen kohdalla tilanne- ja tapauskohtaisesti. Arviointiin sisältyy lisäksi aina myös tulkintaa. Lasten edun määrittely edellyttää aikuisilta hyvää lapsen oikeuksien tuntemusta ja lasten näkemysten selvittämistä.

Lapsen oikeuksien sopimuksella on ollut merkittävä asema lasten oikeuksien kehityksessä, sillä sopimus korostaa lapsen ja nuorten yksilöllisyyttä. Lapsia ja nuoria ei tulisi pitää ainoastaan aikuisen toiminnan ja huolenpidon kohteena vaan tarkastella oman elämänsä subjekteina.¹³ Sopimuksessa korostetaan lapsen jo syntymästä alkavaa asemaa itsenäisenä oikeuk-

¹² Pajulammi 2014, s. 51 ja Hakalehto-Wainio 2011, s. 510.

¹³ HE 137/1999, s. 24.

siensa haltijana, lapsen näkemysten merkitystä sekä lapsen itsemääräämisoikeutta. Toisaalta sopimuksessa huomioidaan myös lapsen tarpeet, jotka ovat erilaiset kuin aikuisten, minkä vuoksi lapsilla onkin oikeus erityiseen suojeluun.¹⁴

YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen mukaan lapsella on oikeus saada tuntee molemmat vanhempansa sekä olla heidän hoidettavanaan, mikäli se on mahdollista. Sopimusvaltioiden tulee kunnioittaa lapsen oikeutta ylläpitää suhteitaan vanhempiinsa tai vanhempansa. Mikäli lapsi olisi erossa vanhemmistaan tai vanhemmastaan tulisi hänelle taata säännöllinen yhteys vanhempiinsa. Lapsella tulisi lisäksi olla mahdollisuus ilmaista mielipiteensä ikä- ja kehitystaso huomioiden. Näin ollen lapselle tulisi mahdollistaa tilaisuus tulla kuulluksi häntä koskevissa oikeudellisissa tai hallinnollisissa toiminna.¹⁵

3.1.2 Euroopan ihmisoikeussopimus

Euroopan ihmisoikeussopimus on tullut voimaan Suomessa toukokuussa 1990. Sopimusta pidetäänkin tärkeimpänä Suomea sitovana ihmisoikeussopimuksena¹⁶. Alkuperäiseen sopimukseen on liitetty myöhemmin lisäpöytäkirjoja (*Protocol*), joilla sopimusjärjestelmään on muun muassa lisätty uusia ihmisoikeuksia ja muutettu EIS:n kansainvälistä valvontajärjestelmää¹⁷.

Ihmisoikeussopimuksen ensimmäisen artiklan mukaan sopimuksen allekirjoittaneiden maiden tulee sitoutua takaamaan sopimuksessa mainitut oikeudet jokaiselle¹⁸. EIS:n normit ovat kuitenkin pääosin joustavia ja niiden tulkinta jää usein yksittäistapauksissa todettavaksi.

¹⁴ Hakalehto, 2016, s. 36.

¹⁵ Yleissopimus lasten oikeuksista.

¹⁶ Sopimuksella ei kuitenkaan ole Suomessa perustuslain tasoista statusta, sillä se on inkorporoitu Suomen oikeusjärjestelmään poikkeuslailla. Toisin sanoen, kun tarkastellaan ainoastaan Suomen valtiosisäistä oikeutta, ovat Suomen kansalliset perusoikeussäännökset hierarkkisesti korkeammalla (Jyränki, Husa 2012, s. 378).

¹⁷ Tuori – Kotkas 2016, s. 151.

¹⁸ Artikla ilmaisee sopimusvelvoitteen yleisen luonteen, mutta sisältää myös peruseriaatteet henkilöllisestä, alueellisesta ja aineellisesta ulottuvuudesta. Lisäksi sanamuoto ”takaavat” osoittaa, että velvoitteet ovat tiukoja. Sopimus ei siis määrittele oikeuksia ainoastaan päämäärinä vaan edellyttää valtiolta, joka on ratifioinut sopimuksen, niiden välitöntä turvaamista. Tulkinta on kiistaton (Pellonpää, Gullans, Pölönen, Tapanila 2018, s. 12).

Vaikka Euroopan ihmisoikeustuomioistuimien onkin sopimuksen auktoritatiivinen tulkitsija sisältöä täsmennettäessä, eivät ratkaisut ole ehdottomia sopimusvaltioihin nähden. Sopimus ei sisällä esimerkiksi nimenomaista mainintaa lasten oikeuksista, mutta EIT on ratkaisuisaan kehittänyt sopimuksen koskemaan myös lapsen oikeuksia.¹⁹

Suomen perustusvaliokunnan lausunnoissa ja mietinnöissä on vakiintunut käsitys siitä, että ihmisoikeussopimukset määrittelevät yksilöiden oikeuksien vähimmäistason ja maksimitaso määrittellen kansallisesti, jolloin valtiosisäiset perusoikeusnormistot ovat ensisijaisia suhteessa EIS:een. Esimerkiksi korkein oikeus (KKO), korkein hallinto-oikeus (KHO) ja lakeja valmistelevat virkamiehet käyttävät oikeuslähteinään EIT:n ratkaisukäytäntöä. Ihmisoikeussopimukset täydentävät kansallisen lainsäädännön vanhentuneita tai puutteellisia sääntelyitä.²⁰

3.1.3 Euroopan neuvoston lapsiystävällisen oikeuden suuntaviivat

Euroopan neuvosto on hyväksynyt vuonna 2010 lapsiystävällisen oikeudenkäytön suuntaviivat. Tarkoituksena on, että oikeudenkäyttö olisi aina lapsiystävällistä, huolimatta siitä, keitä lapset ovat tai mitä lapset ovat tehneet. Suuntaviivojen periaatteena sen sijaan on, että lapsen osallisuuden sekä lapsen edun ja ihmisarvon tulee toteutua oikeuskäytännössä. Lisäksi lasta tulee suojella syrjinnältä ja on varmistettava, että yleiset oikeusvaltioperiaatteet toteutuvat lasten kohdalla vastaavasti kuin aikuisten kohdalla.

Lapselle, joka joutuu tekemisiin rikos-, siviili- tai hallinto-oikeuden täytäntöönpanoon osallistuvien toimivaltaisten elinten ja yksiköiden kanssa on kerrottava heidän omista oikeuksistaan, menettelyn sisällöistä ja ajankohdista, hänelle tarjottavasta suojelusta ja tuesta, muutoksenhausta sekä vahingonkorvausmahdollisuudesta. Tietoa tulee antaa myös lapsen lailliselle edustajalle. Tieto tulee kertoa lapsen ja/tai edustajan omalla kielellä. Suuntaviivojen mukaan myös lapsen yksityisyyttä ja turvallisuutta on suojeltava. Lisäksi ammattikuntien yhteistyötä on vahvistettava ja ammattihenkilöstöä koulutettava niin, että he ymmärtävät lapsiystävällisen oikeudenkäytön perusteet.²¹

¹⁹ Unicef, <https://www.lapsenoikeudet.fi/lapsen-oikeuksien-sopimus-turvaa-lasten-ihmisoikeudet/lapsen-oikeudet-osana-ihmisoikeuksia/keskeiset-euroopan-neuvoston-ihmisoikeussopimukset/>

²⁰ Jyränki, Husa 2012, s. 380-382.

²¹ Euroopan neuvoston ministerikomitean suuntaviivat lapsiystävällisestä oikeudenkäytöstä

3.1.4 Euroopan neuvoston lapsen oikeuksien käyttöä koskeva sopimus

Euroopan neuvoston lapsen oikeuksien käyttöä koskeva sopimus tuli voimaan sopimuksen allekirjoittaneissa jäsenmaissa heinäkuussa 2000. Sopimus koskee pääasiassa lasta koskeviin oikeudenkäynteihin ja muihin vastaaviin oikeudellisiin menettelyihin liittyviä oikeuksia sekä lisäksi oikeusviranomaisten ja lapsen edustajien velvollisuuksia lapsen oikeuksien toteuttamiseksi. Soveltamisalaan kuuluvat lasta koskevien asioiden käsittely viranomaisissa, kuten esimerkiksi lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevissa oikeudenkäynneissä.

Yleissopimuksen tarkoituksen on vahvistaa lasten oikeuksia, koskien lapsen osallistumista häntä koskeviin oikeudellisiin menettelyihin tuomioistuimissa sekä hallinnollisissa viranomaisissa. Menettelyt käsittävät esimerkiksi lapsen oikeutta ilmaista oma näkemyksensä oikeudenkäynnissä tai oikeutta nimetä itselleen edustaja oikeuskäsittelyyn. Sopimus asettaa lisäksi velvollisuuksia oikeusviranomaisille ja lasten edustajille. Heillä on oikeus muokata päätöksentekomenettelyään niin, että lapsilla on mahdollisuus toteuttaa oikeuksiaan paremmin. Pääasiassa sopimus täydentääkin YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen 4 artiklaa, jonka mukaan sopimusvaltioiden tulee ryhtyä kaikkiin tarpeellisiin lainsäädännöllisiin, hallinnollisiin ja muihin toimiin yleissopimuksessa tunnustettujen oikeuksien toteuttamiseksi.²²

3.1.5 Tapaamisoikeus ja vuoroasuminen Pohjoismaissa

3.1.5.1 Ruotsissa

Ruotsin vanhemmuuslain (Föräldrabalken 1949:381) 6 luvun 15 §:n mukaan molemmilla vanhemmilla on vastuu huolehtia lapsen oikeudesta tavata sitä vanhempaa, jonka luona lapsi ei asu (etävanhempi). Lain mukaan lähivanhemman on annettava lapsesta tietoja, jotka helpottavat tapaamisoikeuden toteutumista. Ruotsin vanhemmuuslaissa säädetään erikseen myös tapaamisista aiheutuvien kustannuksien vastaamisesta. Lain mukaan lähivanhemman tulee niin ikään osallistua lapsen ja etävanhemman tapaamisista aiheutuviin kustannuksiin (vanhemmuuslain 6 luvun 15 b §). Tuomioistuin voi lisäksi hakijan pyynnöstä lasta koskevissa asioissa velvoittaa sakon uhalla vastapuolen luovuttamaan lapsen, mikäli siihen on erityisiä syitä (vanhemmuuslain 6 luvun 20 § ja 21 §).

Ruotsissa vanhemmat voivat sopia sosiaalilautakunnan vahvistamalla sopimuksella vuoroasumisesta. Myös tuomioistuimet voivat määrätä vuoroasumisesta, mikäli se on lapsen

²² Oikeusministeriö, lausuntotiivistelmä 2009

edun mukaista, huolimatta siitä, että vanhemmat vastustaisivat sitä. Ruotsin oikeuskäytännön mukaan vuoroasuminen edellyttää kuitenkin, että vanhemmat asuvat lähellä toisiaan ja tulevat toimeen keskenään. Kuten Suomessa, lapsella voi olla ainoastaan yksi väestörekisteriin mainittu asuinpaikka.²³

Myös Ruotsissa lapsella on oikeus tavata vanhemman lisäksi muuta läheistä henkilöä – kuten esimerkiksi isovanhempia tai sijaisvanhempia (vanhemmuuslain 6 luvun 15§).²⁴ Vastuu siitä, että lapsen mahdollisuus tavata hänelle läheisiä henkilöitä toteutuu, on huoltajalla. Kuten vanhemman tapaamista koskien, tulee huoltajan antaa myös lapselle erityisen läheiselle henkilölle kaikki sellaiset lasta koskevat tiedot, jotka voivat edesauttaa tapaamista, mikäli ei ole erityisiä syitä, jotka estäisivät sen (6 luvun 15 §).

3.1.5.2 Norjassa

Myös Norjan lapsilain (Lov om barn og foreldre) mukaan molemmat vanhemmat ovat vastuussa tapaamisoikeuden toteutumisesta (lapsilain 42 §). Lisäksi Ruotsin tavoin vanhemmat vastaavat tapaamiskustannuksista suhteellisin osuuksin heidän tulojensa mukaan (lapsilain 44 §). Sen sijaan tapaamisoikeutta koskevaan perustepäätökseen ei ole mahdollista liittää sakon uhkaa.

Norjan lainsäädännössä on kuitenkin nimenomaiset säännökset lapsen vuoroasumisesta. Lapsilain 36 §:n mukaan vanhemmilla on mahdollisuus sopia, että lapsi asuu vakituisesti molempien vanhempien luona. Vuoroasuminen voidaan järjestää ilman aikamääreitä. Vuoroasumisen ja tapaamisoikeuden välillä on Norjan lainsäädännössä kuitenkin ero koskien lasta koskevien päätöksien tekoa; mikäli perheellä on käytössä vuoroasuminen, tulee kaikki lasta koskevat päätökset tehdä yhdessä. Vuoroasuminen edellyttääkin lähtökohtaisesti vanhemmilta riidatonta vuorovaikutusta. Erityisistä syistä tuomioistuin voi kuitenkin tehdä päätöksen vuoroasumisesta, vaikka vanhemmat eivät olisikaan asiasta yhtä mieltä (lapsilaki 36:2§). Norjan väestörekisterissä lapsella voi olla ainoastaan yksi osoite, mutta vuoroasumista koskevissa tilanteissa väestötietojärjestelmään olisi mahdollista kirjata lapsen tosiasiallisesta asumisesta kahdessa osoitteessa.

²³ HE 88/2018 s. 15.

²⁴ Ruotsissa lapsella on ollut oikeus tavata muutakin läheistä henkilöä vuodesta 1983. Oikeutta on kuitenkin vielä täsmennetty ja vahvistettu esimerkiksi lailla (HE 88/2018 s. 11).

Lapsilain 45 §:ssä säädetään lapsen oikeudesta tavata myös muita kuin vanhempiaan. Mikäli lapsen vanhemmista toinen tai molemmat olisivat kuolleet, on tuomioistuimella mahdollisuus vahvistaa tapaamisoikeus sukulaiselle tai muulle lapselle läheiselle henkilölle (45 §:n 1 momentti). Esitöiden mukaan jäljellä olevan vanhemman vastustaessa tapaamisoikeuden vahvistamista, tulee tuomioistuimen päätöksenteossaan noudattaa erityistä varovaisuutta²⁵.

3.2 Kansallinen lainsäädäntö

Suomessa lapsen oikeudet nähdään osana perheoikeutta. Lapsen asemaa säätelevät lait, kuten laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta sekä tulkinta-aineistot ja oikeuskäytäntö. Kansallisen sääntelyn tulkintaan vaikuttavat kansainväliset sopimukset, joihin Suomi on sitoutunut. Toisin sanoen sopimukset sitovat Suomea oikeudellisesti ja lainsäädännön ja viranomaistoiminnan tulee sopimusvelvoitteen sekä perustuslain (PL) 22 §:n mukaan vastata sopimusten määräyksiä.²⁶ Lapsioikeuden lähteitä ovat myös oikeustieteellinen tutkimus ja muut tieteelliset tutkimukset.²⁷

Suomen perustuslaissa turvataan perusoikeudet kaikille henkilöille, jotka kuuluvat Suomen oikeudenkäyttöpiiriin. Perusoikeudet eivät rajoitu henkilön ikään ja ovat siten niin lapsen kuin aikuisenkin oikeuksia. Perustuslain 6.3 §:n mukaan lapsia onkin kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä, ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti. Koska perusoikeudet ovat yhteiskunnassa hyväksytyjä arvoja ja normihierarkiassa ylimpänä, ei niistä saa poiketa alempitaisoisessa sääntelyssä. Näin ollen lapsen oikeudet on vahvasti turvattuna.²⁸

Lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annettu laki säätelee nimensä mukaisesti lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevia normeja. Lapsen huollon tarkoituksena on turvata lapselle tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi lapsen yksilölliset tarpeet ja toivomukset huomioiden. Huollon tulee lisäksi turvata – erityisesti lapsen ja hänen vanhempiansa välillä, mutta myös muiden lapselle läheisten henkilöiden välillä – myönteiset ja läheiset ihmissuhteet. Lapselle tulee turvata myös hyvä hoito sekä kasvatusta ja lapsen ikään ja kehitystasoon nähden tarpeellinen valvonta sekä huolenpito. Lapselle tulisi antaa turvallinen ja virikkeitä antava

²⁵ HE 88/2018 s.12

²⁶ de Godzinsky 2014, s. 2; de Godzinsky 2015, s. 858.

²⁷ Hakalehto-Wainio 2013, s. 76.

²⁸ Araneva, 2016, s. 1.

kasvuympäristö sekä lapsen taipumuksia ja toivomuksia vastaava koulutus. Lasta tulee suojella ruumiilliselta ja henkiseltä väkivallalta sekä huonolta kohtelulta ja hyväksikäytöltä. Lapsen tulee saada kasvatuksessa osakseen ymmärtämystä, turvaa ja hellyyttä, eikä lasta saa alistaa, kurittaa ruumiillisesti tai kohdella loukkaavasti. Lapsen kasvua vastuulliseen ja itseenäiseen aikuisuuteen tulee tukea ja edistää (laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 1 §).

Tapaamisoikeuden tarkoituksena on sen sijaan turvata lapselle oikeus luoda sekä säilyttää myönteinen ja läheinen suhde myös etävanhempaansa. Tapaamisoikeuteen kuuluu lisäksi lapsen oikeus ajoittain olla myös etävanhemman luona tai tavata tätä muualla taikka pitää tähän yhteyttä muulla tavoin. Kummankin vanhemman tulee omalta osaltaan myötävaikuttaa tapaamisoikeuden toteutumiseen. Toimintaa, joka voi aiheuttaa haittaa lapsen ja toisen vanhemman suhteelle, on vältettävä (laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 2 §).²⁹

3.3 Lapsen etu

Lapsen etu on lapsioikeuden johtava periaate³⁰. Lapsen edun käsite ei ole yksiselitteinen. Käsite vaihtelee aina tapauskohtaisesti, mikä aiheuttaa ongelmia käsitettä käytännössä sovellettaessa. Esimerkiksi huoltoriidoissa lastensuojeluviranomaisen, vanhemman ja lapsen näkemykset asian ratkaisemiseksi lapsen edun mukaisesti saattavat poiketa toisistaan monellakin tapaa. Käsitteen moniulotteisuus mahdollistaa laajan harkinnan, jolloin parhaimmassa tapauksessa päätökset ovat hyvin perusteltuja ja tarkasti harkittuja. Toisaalta käsitteen laaja soveltamisala saattaa johtaa myös täysin päinvastaisiin näkemyksiin.³¹ Esimerkiksi vanhemmat saattavat helposti sekoittaa omat intressinsä ja lapsen edun (vieraannuttaminen).

²⁹ Tapaamisoikeuteen kuuluu, että lapsi saa tavata myös etävanhempaansa. Tapaamisoikeudeksi voidaan katsoa myös lapsen yhteydenpitoa etävanhempaansa esimerkiksi puhelimitse. Tapaamisoikeus voi koostua tapaamisista ja/tai muusta yhteydenpidosta. Lähivanhemman on sallittava lapsen ja etävanhemman väliset tapaamiset ja toimittava siten, että tapaamiset toteutuvat, kuten on sovittu. Mikäli lähivanhempi laiminlyö velvollisuuttaan, voi etävanhempi hakea sopimuksen tai päätöksen täytäntöönpanoa. Myös etävanhemmalla on velvollisuus huolehtia tapaamisten toteutumisesta. Häntä vastaan ei kuitenkaan voida nostaa täytäntöönpanokannetta (HE 88/2018 s. 36).

³⁰ Lapsen oikeuksien komitea on ilmaissut olevansa huolissaan siitä, ettei Suomessa ymmärretä lapsen edun ensisijaisuutta eikä säännöstä ole johdonmukaisesti sovellettu lainsäädännössä ja lainkäytössä. Komitean mukaan maininta esimerkiksi lastensuojelulaissa ei ole riittävä, vaan lapsen edun tulisi näkyä systemaattisesti muuallakin lainsäädännössä (CRC/C/FIN/CO/4, kohdat 27 ja 28).

³¹ De Godzinsky, 2013, s. 164.

Lapsen edun sisältöä on pohdittu paljon oikeuskirjallisuudessa. Keskeisenä sisältönä pidetään lapsen hyvinvoinnin turvaamista sekä lapsen perus- ja ihmisoikeuksia kunnioittavaa ja toteuttavaa toimintaa.³² Lapsen edun arviointi ei ole yksiselitteistä vaan tunnistaminen ja määrittely edellyttävät aina vertailua, jossa pohditaan erilaisia vaihtoehtoja ja ratkaisuja sekä niiden vaikutuksia lapseen. Vertailussa valitaan se ratkaisu, joka toteuttaa parhaiten lapsen etua ja oikeuksia.³³

3.3.1 Lapsen edun periaate

Lapsen etu on lapsioikeuden keskeinen periaate. Lapsen etu on merkittävässä asemassa päätöksenteossa, ja sen arviointi edellyttää nimenomaisesti lapsen osallistumista häntä koskevan asian käsittelyyn sekä lapsen mielipiteen ilmaisua.³⁴ Lapsen oikeuksien yleissopimuksen 3 artiklan 1 kohdan mukaan kaikissa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten tai lainsäädäntöelimien toimissa, jotka koskevat lapsia, on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. Lapsen etu onkin otettava huomioon kaikissa lapsioikeudellisissa ratkaisuisa johtavana tutkintaperiaatteena.³⁵

Lasten oikeuksien komitean mukaan lapsen etu muodostuu kolmesta eri näkökulmasta. Lapsen etua on ensinnäkin pidettävä aineellisena oikeutena, mikä tarkoittaa, että lapsen etu on arvioitava ja otettava ensisijaisesti huomioon. Lapsen edun on lisäksi oltava harkinnan lähtökohta lasta koskevia päätöksiä tehtäessä. Toisena näkökulmana komitea pitää perustavanlaatuista tulkintaperiaatetta. Mikäli käsiteltävä asia on mahdollista tulkita eri tavoin, on ensisijainen tulkintavaihtoehto oltava aina se, joka toteuttaa ja vastaa parhaiten lapsen etua. Kolmantena komitea on nimennyt menettelysäännön, jonka mukaan lasta koskevia päätöksiä tehdessä tulee aina arvioida päätöksen vaikutukset lapseen. Päätöksen perusteluissa tulee olla mainittuna, että päätöksenteossa on otettu huomioon lapsen etu.³⁶

³² Ks. esim. Pajulammi 2014 s. 188, Valjakka 2002 s. 54

³³ Araneva, 2016 s. 10

³⁴ De Godzinsky 2014, s. 1.

³⁵ Kurki-Suonio 1999, s. 4.

³⁶ Lapsen oikeuksien komitea, yleiskommentti nro. 14, s. 4.

3.3.2 Lapsen edun toteutuminen huoltoriidoissa

Lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain muuttamisesta annetun lain (190/2019) 1 §:n 1 momentin mukaan huollon tulee turvata myönteiset ja läheiset ihmissuhteet erityisesti lapsen ja hänen vanhempiansa välillä. Myös erotilanteessa vanhemmilla on velvollisuus huolehtia, että yhteys kumpaankaan vanhempaan ei katkea huolimatta heidän mahdollisesta keskinäisestä välirikostaan. Vanhempien tulisi tukea lapsen suhdetta toiseen vanhempaan puhumalla hänestä kunnioittavasti, jotta esimerkiksi lapsen itsetunto kehittyisi myönteiseksi ja hän kokisi olonsa turvalliseksi.³⁷

Kuten todettu, myös laki turvaa lapsen oikeuden molempiin vanhempiinsa ja lapsen kasvatuksen päätavoitteita ovat tasapainoinen kehitys sekä myönteiset ja läheiset ihmissuhteet myös etävanhempaan. Lapsella on lisäksi oikeus tavata molempia vanhempiaan.

Suomessa vaihtoehtona huoltoriitojen ratkaisemiseksi käytetään ns. Follo-sovittelua, joka on syntynyt Norjassa 1900 -luvun lopulla. Sovittelussa sovittellaan lapsen huoltoa, asumista, tapaamista ja elatusta koskevia seikkoja perheasioihin perehtyneen tuomarin johdolla. Sovitteluun osallistuu lisäksi psykologi tai sosiaalityöntekijä tarjotakseen tukea vanhemmille myös psyykkisten erimielisyyksien ratkaisemiseksi. Asiantuntijoiden avustuksella varmistetaan lisäksi, että päätöksissä otetaan huomioon lapsen etu.³⁸

Lapsi itse ei ole asianosaisena huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevissa asioissa, vaan asianosaisina ovat useimmiten lapsen vanhemmat³⁹. Käytännössä lapsi ei siis voi laittaa vireille huoltoriitaa tai sovittelua eikä esittää prosessissa omia vaatimuksiaan. Hän ei voi myöskään vaatia kuulemistaan huoltoriidassa.⁴⁰ Näin ollen viranomaisilla onkin merkittävä rooli lapsen oikeuksien toteutumisen kannalta. Viranomaisten tulee ottaa huomioon myös vanhempien mahdolliset keskinäiset ristiriidat, kuten esimerkiksi päihdeongelmat, joilla ei välttämättä

³⁷ Pruuki ja Sinkkonen, 2017, s. 70-71.

³⁸ Oikeusministeriö, 2016, https://oikeus.fi/material/attachments/oikeus/yleisetliitetiedos-tot/sgPmxk521/2016_Huoltoriidan_sovittelu_FIN.pdf

³⁹ Lapsen ja vanhemman välistä suhdetta voidaan pitää holhoavana eli paternalistisena suhteena, joka käy ilmi lapsen huollosta ja tapaamisesta annetun lain 14 §:ssä. Pykälän mukaan lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan asian voivat laittaa vireille lapsen vanhemmat, toinen vanhemmista, lapsen huoltaja tai sosiaalilautakunta. Katso myös esim. KKO 2012:95, jossa käsitellään lapsen asianosaisasemaa koskevaa kysymystä.

⁴⁰ Auvinen, 2006, s. 51-52.

ole merkitystä avioeron kannalta, mutta lapselle ongelma voi olla hyvinkin merkittävä. Esimerkiksi sovittelussa lähdetään liikkeelle siitä, että sopimus lapsen asioiden järjestämisen tulee olla lapsen edun mukainen. Sovittelijalla on kuitenkin laaja harkintavalta asiassa.⁴¹

3.4 Vieraannuttaminen kansainvälisessä lainsäädännössä

Vieraannuttamisoireyhtymä (PAS) on hyväksytty Saksassa, Israelissa, USA:ssa, Kanadassa sekä Australiassa maiden oikeuskäytännöissä. Lisäksi vieraannuttamisen kriminalisointi on voimassa Saksassa, Kanadassa ja Australiassa. Vieraannuttaminen määritellään näissä maissa lapseen kohdistuvaksi väkivallaksi, joka on rangaistavaa. Rangaistuksen uhan on huomattu nopeuttavan oikeuskäsittelyjä sekä vähentävän lasten häiriökäyttäytymistä.⁴²

Myös naapurimaassamme Ruotsissa astui heinäkuussa 2014 voimaan uusi laki, jonka mukaan lapsen omavaltaista pitämistä lähivanhemman luona, toisen vanhemman tapaamisoi-keutta rikkoen, voidaan pitää rikoksena. Ruotsissa lapsioikeuden merkittävänä ohjenuorana on Euroopan ihmisoikeussopimus sekä YK:n lapsen oikeuksien sopimusta (LOS).⁴³ On kuitenkin ehdotettu, että LOS saatettaisiin myös Ruotsissa voimaan suoraan sovellettavana lakina.⁴⁴

3.4.1 Vieraannuttaminen Euroopassa

Euroopassa toimii yhdistys nimeltä *The European Association of Parental Alienation Practitioners* (EAPAP). Yhdistys pyrkii ymmärtämään vieraannuttamista käytännön tasolla kaikilla Euroopassa. EAPAP järjestää esimerkiksi koulutuksia ammattilaisille, kuten esimerkiksi perheoikeuden parissa työskenteleville juristeille lisätäkseen tietoisuutta vieraannuttamisesta. He tekevät yhteistyötä esimerkiksi oikeuslaitosten kanssa.

3.4.1.1 Euroopan Ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännöstä

Euroopan Ihmisoikeustuomioistuimessa vieraannuttamista käsitellään osana Euroopan ihmisoikeussopimuksen artiklan 8:n rikkomista. Vieraannuttaminen on ensimmäistä kertaa hyväksytty psykiatriseksi oireyhtymäksi EIT:ssä vuonna 2006 ratkaisussa Koudelka vs.

⁴¹ Valjakka 2002, s. 55.

⁴² Lang, 2016.

⁴³ Schiratzki 2016, s. 26.

⁴⁴ Rejmer 2017, s. 282.

Tsekki. Tapauksessa valittaja oli saanut tyttären vuonna 1990 yhdessä lapsen äidin EP:n kanssa. Vuoden 1991 jälkeen valittaja ei enää asunut äidin kanssa ja lokakuussa 1992 lapsen huolto määrättiin äidille. Valittaja pyysi oikeudelta vuonna 1993 oikeutta tavata tyttärtään, mistä alkoi kaksi vuotta kestänyt oikeusprosessi.

Prosessin aikana käytettiin hyväksi asiantuntijoiden lausuntoja, joissa he kertoivat vanhempien ristiriidoista ja äidin negatiivisesta suhtautumisesta tapaamisiin. Alioikeus myönsi valittajalle oikeuden tavata tyttärtään. Tapaamiset eivät kuitenkaan toteutuneet, sillä lapsen äitiin ei saatu yhteyttä ja hän vastusti tapaamisia. Valittaja vaati tapaamisten täytäntöönpanoa. Hän ei ollut uskaltanut tapaamaan tyttärtään, koska pelkäsi äidin reaktiota asiassa.

Oikeudenkäynnit jatkuivat ja lopulta vuonna 2002 valittaja sai mahdollisuuden tavata lastaan perhetukikeskuksen toimesta. Tapaaminen kesti ainoastaan 3 minuuttia, psykologin mukaan lapsi ei suostunut keskustelemaan valittajan kanssa ja oli käyttäytynyt hysteerisesti. Psykologin mukaan lapsen äiti oli vieraannuttanut lasta isästään. Perheen oli tarkoitus käydä vielä perheterapiassa, mutta lapsen äiti jätti tulematta tapaamisiin. Hallitus totesi kuitenkin, että asiantuntijoiden mukaan lapsi oli psyykkisesti epävakaa ja täysin riippuvainen äidistään. Lapsi reagoi huonosti stressiin ja äidin vaikutuksen vuoksi vihasi isäänsä, huolimatta siitä, ettei hän tuntenut isäänsä.

Perusteluissaan EIT otti kantaa vanhempien toimintaan tapaamisten järjestymiseksi. EIT:n mukaan valittaja oli osoittanut, että haluaa tavata tyttärtään. Valittaja oli tehnyt täytäntöönpanopyyntöjä sekä ollut yhteydessä ammattilaistahoihin tapaamisten järjestymiseksi. Hän ei ollut ottanut yhteyttä suoraan tyttärensä, sillä asiantuntijat olivat suositelleet lapselle terapiaa ja asiantuntijoiden läsnäoloa tapaamisissa. EIT piti todennäköisenä, että tällaiset tapaamiset olisivat parantaneet isän ja tyttären suhdetta.

Näin ollen EIT totesi, että tapaamisten toteuttamatta jääminen johtui äidin ja hänen vaikutuksestaan lapsen kielteisiin ajatuksiin. EIT:n mukaan kansallinen tuomioistuin ei ollut toiminut lapsen edun mukaisesti ja ryhtynyt tarvittaviin toimenpiteisiin tapaamisten täytäntöönpanemiseksi. Asian pitkä käsittelyaika johti valittajan ja hänen tyttärensä välisen suhteen heikkenemiseen.⁴⁵

⁴⁵ EIT:2006 Koudelka vs. Tsekki

3.5 Vieraannuttaminen Suomessa

PAS ei ole osa virallista tautiluokitusta Suomessa. Vaikeissa huoltoriiidoissa kuitenkin esiintyy monia Gardnerin nimeämistä kahdeksasta oireesta, kuten esimerkiksi pyrkimys yhteydenpidon estämiseen lapsen ja toisen vanhemman välillä. Helsingin käräjäoikeudessa toimivan lapsiasioiden vastuutuomari Anna-Kaisa Aaltosen mukaan syyt vanhempien välisiin risiriitoihin ovat kuitenkin moninaisia. Lopputulos saattaa johtaa vääriin tuloksiin, kun johdot päätöksiä tehdään pelkästään lapsen tai vanhemman käyttäytymisen perusteella. Tuomioistuimen tehtävä onkin arvioida tapauksen seikkoja lapsen edun mukaisesti, eikä tehdä diagnooseja vanhemman käyttäytymisen perusteella.⁴⁶

Juho Eerola ynnä muut ovat lakialoitteessaan 27/2012 ehdottaneet, että lakiin lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta tulisi lisätä uusi momentti, jonka mukaan tapaamisoikeuden toteutumista varten säädettyjä periaatteita ei saisi vaarantaa antamalla lapselle etävanhemmasta, totuudenvastaista kielteistä tietoa tai mielikuvia, jotka ovat omiaan vieraannuttamaan lasta sanotusta vanhemmastaan. Tätä lakialoitteessa kutsutaan vieraannuttamiskielloksi. Lakialoitteen on tarkoitus parantaa lapsen oikeusturvaa, kieltämällä kyseinen vanhempi-lapsisuhteen vahingoittaminen.⁴⁷

Suomessa vuonna 2012 on esitetty myös toinen lakialoite Petri Kiurun ynnä muiden toimesta. Lakialoitteessa 28/2012 vp ehdotetaan, että rikoslain 25 lukuun lisättäisiin uusi säädös, jossa tapaamisoikeuden tahallinen estäminen olisi rangaistava teko. Lakialoitteen tarkoituksena on vaikuttaa lähivanhemman käyttäytymiseen ja parantaa siten vanhempien ja lasten oikeuksia. Perusteluissa estämistä verrataan lapsikaappaukseen eli omavaltaiseen huostaanottoon. Molemmissa tekemuodoissa on kyse vanhemman omavaltaisesta lapsen oikeuksien ja vahvistetun sopimuksen pidättämisestä.⁴⁸

Kumpikaan lakialoitteista ei kuitenkaan tuottanut aikanaan tulosta vaan ne raukesivat valiokuntakäsittelyn jälkeen. Lapsen tapaamisiin liittyviä ongelmia on kuitenkin käsitelty useissa kirjallisissa kysymyksissä (mm. KK 319/2014 vp ja KK476/2014 vp), minkä vuoksi sosiaali- ja terveysministeriön tuli arvioida tapaamisoikeutta koskevaa lainsäädäntöä uudelleen. Valiokunnan mukaan vieraannuttaminen oli kuitenkin jo huomioitu silloisessa lapsen huollosta

⁴⁶ Aaltonen 2009, s. 55.

⁴⁷ LA 27/2012 vp.

⁴⁸ LA 28/2012 vp.

ja tapaamisoikeudesta annetussa laissa. Oikeusministeriön muistelman mukaan lakivaliokunta päätyi kuitenkin pohtimaan, tulisiko vieraannuttaminen lisätä uudistuvaan lainsäädäntöön. Pauli Kiuru ym. esittivät vielä vuonna 2017 kirjallisen kysymyksen (KK 283/2017 vp) eduskunnalle, jossa kysyttiin, tulisiko lastensuojelun selvittää, milloin kyseessä oli vieraannuttaminen sekä toisaalta, mikäli se ei olisi lastensuojelun tehtävä, mikä taho tästä olisi vastuussa.

Vuonna 2019 tuli voimaan uusi laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta. Kuten todettu kyseinen laki ei kuitenkaan sisällä nimenomaista mainintaa vieraannuttamisesta. Hallituksen esityksessä 88/2018 on kuitenkin todettu, että lainsäädännöllä pyritään tehokkaammin ehkäisemään vieraannuttamista korostamalla lapselle läheisten ihmissuhteiden merkitystä ja molempien vanhempien velvollisuutta huolehtia lapsen suhteen säilymisestä molempiin vanhempiin.⁴⁹

Hallituksen esityksessä lakiin ehdotettiin myös lisättäväksi säännös siitä, jonka mukaan vanhemman olisi kasvatustehtävässään vältettävä kaikkea, mikä on omiaan aiheuttamaan haittaa lapsen ja toisen vanhemman väliselle suhteelle. Lain tarkoituksena onkin kieltää kaikenlainen manipulointi sekä muu epäasiallinen vaikuttaminen lapseen. Ehdotuksilla hallitus pyrki tukemaan vanhempien ymmärrystä siitä, että tapaamisoikeus on lapselle tärkeä asia ja sen estäminen on lapselle haitallista.⁵⁰

Vieraannuttamisen kriminalisointi nähdään ongelmallisena. Koska vieraannuttamista on vaikea näyttää toteen tai määritellä tyhjentävästi, vaikuttaa se myös rikostunnusmerkistön täsmällisyyden ja tarkkarajaisuuden vaatimuksiin.⁵¹ Huolimatta siitä, että laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta ei sisällä nimenomaista mainintaa vieraannuttamisesta tai sen kriminalisoinnista, on hallituksen esityksen 88/2018 mukaan vieraannuttamista kuitenkin pidettävä 1 §:n mukaisena henkisenä pahoinpitelynä.

⁴⁹ Esimerkiksi Hannuniemen (2015) mukaan Suomen lainsäädännössä vieraannuttaminen on tunnistettu tosiasiallisena ilmiönä, jossa vanhempi manipuloi lasta vastustamaan tapaamisia toisen vanhemman kanssa. Hannuniemen mukaan osoituksena tästä ovat tuomioistuimen tekemän tapaamisoikeuden täytäntöönpanopäätökset, joissa lapsen vastustavaa mielipidettä, koskien toisen vanhemman tapaamista voidaan pitää epäaitona, ja tästä syystä määrätä lähivanhemmalle uhkasakko.

⁵⁰ HE 88/2018 s. 22.

⁵¹ Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 2017, 28—35.

3.5.1 Henkinen pahoinpitely

Rikoslain (39/1889) (RL) 21 luvun 5 §:n mukaan kyse on pahoinpitelystä, kun joku vahingoittaa toisen terveyttä, aiheuttaa toiselle kipua tai saattaa toisen tiedottomaan tai muuhun vastaavaan tilaan, myös ilman käyttämättä ruumiillista väkivaltaa. Tekijän on pyrittävä tahallisesti aiheuttamaan uhrille terveyden vahingoittuminen, kipu tai tiedottomaan tai muuhun vastaavaan tilaan joutuminen.

Mikäli seuraukset aiheutetaan ilman ruumiillista väkivaltaa, puhutaan henkisestä pahoinpitelystä. Henkisen pahoinpitelyn seurauksien osoittaminen voi joissain tilanteissa olla haasteellista. Suomen Mielenterveysyhdistys ry on sivuillaan luetellut henkisen väkivallan piirteiksi muun muassa, haukkumisen, loukkaamisen ja syyttelyn. Väkivalta voi olla myös uhkailua, jolla pyritään hallitsemaan tilannetta. Toisaalta esimerkiksi ilkeät sanavalinnat ei sellaisenaan ole henkistä väkivaltaa, vaikka vastapuoli olisikin tulkinnut asian loukkaavana. Mikäli sanavalinnat ovat kuitenkin toistuvia, voi kyse olla tahallisesta toiminnasta ja siten henkisestä väkivallasta. Suomen Mielenterveysyhdistys ry:n mukaan tekijä ei aina ymmärrä sanojensa loukkaavuutta ja vaikutusta toisen tunteisiin.⁵²

Terveyden ja hyvinvoinninlaitoksen (THL) mukaan lapsiin kohdistuva väkivalta on vanhempien tai muiden aikuisten tekoja ja laiminlyöntejä, jotka aiheuttavat lapselle vahinkoa. Henkisenä pahoinpitelynä THL nimeää esimerkiksi lapselle murjottamisen, haukkumisen ja esineiden heittäminen. Henkinen väkivalta on haitallista lapsen psyykkisen ja tunne-elämän kehitykselle.⁵³

⁵² Suomen Mielenterveysyhdistys ry. <https://mieli.fi/fi>

⁵³ THL, https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon_tueksi/vakivallan-ehkaisy/lapsiin-kohdistuva-vakivalta

4 Lapsen kuuleminen

Yksi lapsen tärkeimmistä oikeuksista on lapsen oikeus osallistua häntä koskevaan päätöksentekoon. Lapsen osallistuminen takaa lapselle aseman aktiivisena osapuolena, eikä ainoastaan suojelun kohteena.⁵⁴ Osallistuminen takaa oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin, eikä lapsen omaa käsitystä ja tietoa voidakaan jättää huomioitta asian käsittelyssä.⁵⁵

4.1 Yleisesti

Asianosaisen kuuleminen on yksi oikeudellisista peruseriaatteista, joka on esimerkiksi kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa jokaiselle henkilölle taattu perusoikeus (ihmisoikeussopimus, artikla 6). Jokaiselle henkilölle tulee antaa mahdollisuus esittää näkemyksensä käsiteltävissä olevaan asiaan ja vastata myös toisen asianosaisen väittämiin. Kuulemisperiaatteen tarkoitus on lisäksi mahdollistaa oikeudenmukainen oikeudenkäynti kaikille osapuolille. Muun muassa korkein oikeus on joutunut ottamaan kantaa asiaan useaan otteeseen.⁵⁶

Asianosaista voidaan kuulla henkilökohtaisesti oikeudenkäynnissä, mikäli asian selvittäminen sitä lain perusteella vaatii tai mikäli tuomioistuin katsoo sen tarpeelliseksi. Kuulemisella selvitetään asianosaisen mielipide tai pyydetään muuta selvitystä asiassa. Kuulemisperiaatteesta voidaan myös poiketa esimerkiksi silloin, kun kantajan vaatimus on perusteeton ja haaste hylätään sen vuoksi tuomiolla.⁵⁷

Lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain 11 §:n mukaan lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevassa asiassa tulee selvittää lapsen mielipide ja ottaa huomioon lapsen omat toivomukset ja mielipide, mikäli se on lapsen ikään ja kehitystasoon nähden mahdollista. Edellytyksenä on, että vanhemmat keskustelevat asiasta lapsen kanssa ja välittävät tiedon lapsen mielipiteestä sopimuksen vahvistavalle sosiaalilautakunnalle tai tuomioistuimelle. Mielipide tulee selvittää aina hienovaraisesti lapsen kehitystaso huomioiden lapselle

⁵⁴ Hurtig 2006, s. 183.

⁵⁵ Toivonen 2017, s. 119-121.

⁵⁶ Frände et al., Prosessioikeus s. 125-130.

⁵⁷ Frände et al., Prosessioikeus s. 134-136 ja oikeudenkäymiskaari 1734/4, 6 §.

sopivaa kieltä käyttäen. Riitatilanteissa lapsen mielipide tulisi kuitenkin selvittää ensisijaisesti sosiaalilautakunnalta pyydettävän selvityksen yhteydessä. Lapsen kuuleminen tulisi aina toteuttaa mahdollisimman lapsilähtöisesti.

Lasta kuultaessa on aina otettava huomioon lapsen kehitys. Lapselle ei tule kuulemisen yhteydessä myöskään antaa sellaista tietoa, joka saattaisi vaikuttaa lapsen kehitykseen negatiivisesti, eikä vaarantaa lapselle erityisen tärkeää etua. Lapsen mielipide tuleekin selvittää aina hänen ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti, mikäli kuuleminen ei aiheuta lapselle huomattavaa vaaraa tai riskiä kehitykselle tai terveydelle. Lapsen huoltoa koskevissa asioissa ei lasta tule kuulla vastoin hänen tahtoaan. Lapsen mielipide voidaan tarvittaessa selvittää myös keräämällä tietoa esimerkiksi lapsen läheisiltä henkilöiltä.

Tuomioistuimen tulee päätöksissään ottaa lapsen mielipide huomioon erityisesti silloin, kun lapsen kypsyys, ikä sekä muut tuomioistuimen tietoon tulleet seikat huomioiden voidaan olettaa, että mielipiteellä on merkittävä vaikutus asian ratkaisemiseksi. Lapsen huoltoa koskevissa tapauksissa mielipiteen selvittäminen saattaa olla erittäin merkittävää ja on tärkeää huomioida, ettei lapselle koidu haittaa kuulemisen johdosta.⁵⁸

4.2 Lapsen kuuleminen tuomioistuimessa

Lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain 15a §:n mukaan kaksitoista vuotta täytäneen lapsen toivomusten ja mielipiteiden selvittämiseksi häntä on mahdollisuus kuulla henkilökohtaisesti, mikäli se on asian ratkaisemisen kannalta tarpeen ja lapsi sitä pyytää tai siihen suostuu. Myös alle 12-vuotiasta lasta voidaan kuitenkin tapauskohtaisesti kuulla, mikäli kuuleminen olisi välttämätöntä asian ratkaisemiseksi, eikä sen katsota aiheuttavan lapselle merkittävää haittaa.

Kuuleminen voi käytännössä tapahtua tuomioistuimessa tai sosiaalilautakunnan antamasta selvityksestä.⁵⁹ Vaikka pääsääntöisesti lasta kuullaankin sosiaalilautakunnan selvityksen välityksellä, ei estettä lapsen kuulemiselle henkilökohtaisesti ole, mikäli se on tarkoituksenmukaista ja sosiaalitoimen selvityksestä on aikaa ja olosuhteet ovat tämän jälkeen muuttuneet. Edellytyksenä henkilökohtaiselle kuulemiselle kuitenkin on, että se on asian ratkaise-

⁵⁸ HE88/2018 s.61-62.

⁵⁹ Aaltonen, 2009 s. 261-262.

miseksi tarpeen ja lapsi sitä pyytää tai siihen suostuu. Pyynnön tulla kuulluksi lapsi voi esittää esimerkiksi sosiaalitoimen selvityksessä. Mikäli kuuleminen ei tapahdu lapsen aloitteesta, on siihen aina saatava lapsen suostumus.⁶⁰ Käytännössä lapsen kuuleminen henkilökohtaisesti on kuitenkin erittäin harvinaista.

Tuomioistuimella on lain mukaan harkintavalta kuulemisen järjestämistä koskien. Lasta voidaan kuulla pääkäsittelyssä tai muulla tuomioistuimen harkitseamalla tavalla, esimerkiksi tuomioistuimen ulkopuolella jännityksen minimoimiseksi. Mikäli lapsen suojaamisen kannalta on tärkeää, voidaan lasta kuulla myös siten, että läsnä on vain yksi tuomioistuimen jäsen. Tuomioistuimessa kuultaessa tulee ottaa myös jo edellä mainitut lain 11 §:ssä mainitut seikat.

Myös asiantuntija-avustajan käyttäminen kuulemisessa on tuomioistuimen niin päättäessä sallittua. Asiantuntijoilla saattaa olla tarkempia näkemyksiä esimerkiksi lapsen sopeutumiseen liittyvissä asioissa. Asiantuntijalle voidaan tarvittaessa antaa mahdollisuus tavata lapsi ja vanhemmat myös ennen oikeudenkäyntiä perehtyä tilanteeseen.⁶¹ Asiantuntijan tarkoituksena onkin toimia tuomarin avustajana, eikä osallistua ratkaisun tekemiseen.⁶²

Lapsen kuuleminen on mahdollista myös tallentaa äänitallenteeseen. Lapselle tulee aina kertoa, että hänen kertomansa asiat voidaan kertoa hänen vanhemmilleen. Mikäli kuulemista ei ole tallennettu, tulee tuomioistuimen selostaa suullisesti sellaiset seikat, joilla voidaan katsoa olevan vaikutusta asian ratkaisemiseksi.⁶³

⁶⁰ HE 88/2018 s. 62.

⁶¹ Toivonen 2017, s. 128-129.

⁶² HE 88/2018 s. 62.

⁶³ HE 88/2018s. 63.

5 Vieraannuttaminen käytännössä

Vieraannuttaminen voi alkaa heti eron jälkeen, kun vanhemmat eivät pääse sopuun lapsen huollosta ja tapaamisesta. Yleensä taustalla on vanhempien tulehtuneet välit, ja toinen vanhemmista alkaa käyttämään lasta aseenaan saadakseen itselleen parhaan mahdollisen lopputuloksen. Toisaalta vieraannuttamista voi tapahtua myös sopimukseen pääsemisen jälkeen, jolloin esimerkiksi lapsen ja etävanhemman tapaamisia hankaloitetaan tai jopa estetään. Pitkäaikainen kärjätuomari Maija Auvinen on nimennyt kolme perusasetelmaa, jotka johtavat kiistatilanteiden syntymiseen:

1) Isä käyttäytyy uhkaavasti ja on väkivaltainen ja/tai todella alistava muita perheenjäseniä kohtaan. Perheen äiti saattaa olla luonteeltaan heikko, mutta ei käyttäydy väkivaltaisesti ja pyrkii pelastamaan itsensä ja lapset. Jos tämä ei onnistu, saattaa isä terrorisoida perhettään vielä eron jälkeen. Isä nostaa kanteita lapsen huoltoon ja tapaamiseen liittyen ja käyttäytyy siten, että äiti joutuu hakemaan tilanteessa lähestymiskielloa. Myös isä voi tehdä eropäätöksen, mutta on silti riippuvainen puoliosastaan eikä luovu vaatimuksistaan lapsia kohtaan.

2) Isä käyttäytyy hyvin, mutta äiti on psyykkisesti häiriintynyt ja usein väkivaltainenkin isää ja lapsia kohtaan. Äiti saa raivokohtauksia ja hallitsee perhettä epävakaaalla käytöksellään. Äiti tekee tilanteessa eropäätöksen. Hänellä on narsistisia oireita, eikä hän siedä isää tai isän hyvää suhdetta lapsiin. Äiti pyrkii eron jälkeen estämään isän ja lasten tapaamiset ja manipuloi lapsia isää vastaan. Hän saattaa käyttää myös muita poissulkemistaktiikoita, jotka johtavat isän ja lapsien välisen kontaktin menettämiseen. Joissain tilanteissa isä joutuu äidin riidanhaluisen käyttäytymisen vuoksi ottamaan eron yhteiselämän ollessa mahdotonta.

3) Sekä äiti että isä ovat häiriintyneitä ja elämä on kaoottista. Elämässä ovat läsnä päihteet ja henkinen ja/tai fyysinen väkivalta ja ihmissuhteet perheen ulkopuolisiin henkilöihin ovat lähes olemattomat. Lähin omainen perheelle voi olla lastensuojeluviranomainen, jonka asiakkaita perheet usein ovat. Erotilanteissa jompikumpi vanhemmista saattaa kadota ja syrjäytyä tai vaihtoehtoisesti hän voi ryhtyä riitelemään lasten huollosta, asumisesta tai tapaamisesta. Toisaalta vanhemmat voivat myös vaikuttaa

ulospäin normaaleilta, mutta ovat kuitenkin tosiasiallisesti vanhemmuuteen kykenemättömiä.⁶⁴

Tavanomaisena vieraannuttamistilanteena pidän kohdan kaksi mukaista tapausta, jossa äidin hyvin ilkeä käytös johtaa isän ja lapsien suhteen heikkenemiseen ja jopa päättymiseen. Ensimmäisen kohdan mukaisessa tilanteessa isä käyttäytyy niin uhkaavasti, että äiti alistuu tilanteeseen ja muuttaa pois kotoa, jolloin lapset jäävät isän luokse. Isä mustamaalaa lapsiaan ja suhde äitiin heikkenee. Kolmannessa tilanteessa molemmat vanhemmat pyrkivät vieraannuttamaan lapset toisistaan. Molemmat mustamaalavat toisiaan ja pyrkivät saavansa ”paremman” vanhemman roolin lapsen silmissä.

5.1 Esiintyminen ja tunnistaminen

Filosofian tohtori Douglas Darnall on teoksessaan nimennyt kolme erilaista vieraannuttajatyyppejä perustuen siihen, miten vieraannuttaja suhtautuu lapsen ja toisen vanhemman väliseen suhteeseen. Ensimmäisenä puhutaan naiivista vieraannuttajasta. Naiivi vieraannuttaja ymmärtää toisen vanhemman läsnäolon merkityksen lapsen kasvussa ja kehityksessä, mutta aiheuttaa silti käytöksellään tilanteita, jotka asettavat toisen vanhemman huonoon valoon ja näin ollen saa aikaan negatiivisia tunteita niin lapsessa kuin toisessa vanhemmassakin.

Toinen vieraannuttajatyyppejä on aktiivinen vieraannuttaja, joka niin ikään tiedostaa toisen vanhemman tärkeyden lapsen elämässä, mutta puhuu lapsen edessä kuitenkin hyvin moittivasti ja negatiivisesti vanhemmasta. Hänen ilmaisunsa ovat hyvin täynnä vihaa. Toiminta aiheuttaa osapuolissa negatiivisia tunteita. Viimeisenä vieraannuttajana Darnall on nimennyt pakkomielteisen vieraannuttajan, jonka pääasiallisena tavoitteena on tuhota toisen vanhemman ja lapsen välinen suhde.⁶⁵

Darnall ja Amy Baker ovat vuonna 2006 jälkeen tutkineet vieraannuttamista lisää sen tunnistamisen helpottamiseksi. He haastattelivat henkilöitä, jotka omassa lapsuudessaan joutuivat kärsimään vieraannuttamisesta. Haastatteluissa tuli ilmi 32 eri strategiaa, joita vieraannuttava vanhempi käytti. Näitä olivat:

- yleinen pahan puhuminen toisesta vanhemmasta

⁶⁴ Auvinen, 2006, s. 254-255.

⁶⁵ Darnall, 1998, s. 20-23.

- lapsen ja etävanhemman tapaamisten rajoittaminen
- suuttuminen lapselle tämän näyttäessä positiivisia tunteita etävanhempaansa kohtaan
- lapselle uskottelemine, että etävanhempi ei rakasta tätä
- lapsen pakottaminen valitsemaan jommankumman vanhemman välillä
- toisen vanhemman väittämistä vaaralliseksi
- lapsen sekaannuttaminen vanhempien suhteeseen
- toisen vanhemman kuvien piilottaminen ja hänestä puhumisen lopettaminen
- lapsen pakottaminen unohtamaan toinen vanhempi
- toisen vanhemman perheen tapaamisten rajaaminen tai kieltäminen
- toisen vanhemman vähättely lapsen edessä sekä
- lapsen ja toisen vanhemman välisen konfliktin aiheuttaminen.⁶⁶

5.2 Vieraannuttamisen piirteet ja keinot

Vieraannuttavan vanhemman tarkoituksena on useimmissa tapauksissa estää lasta pitämästä yhteyttä etävanhempaansa sekä estää sovitut tapaamiset. Lähivanhempi ei ole valmis joustamaan tapaamisten sopimiseksi ja vetoaa epämääräisin perustein lapsen suojelemiseen tai siihen, ettei lapsi ole vielä valmis tapaamaan etävanhempaansa. Hänen mukaansa lapsi kokee tapaamiset epämukavina ja tapaaminen koetaan lasta rasittavana asiana. Pienikin muutos suunnitellussa tapaamisajassa saattaaakin johtaa tapaamisen perumisiksi kokonaan. Etävanhempaa kohdellaan kuin perheen ulkopuolista henkilöä, eikä toisena lapsen vanhempana. Tämä johtaa lapsen ja vanhemman suhteen heikkenemiseen.⁶⁷

Eva Gottbergin mukaan tilanteissa, joissa vaaditaan erittäin tarkkoja ja yksityiskohtaisia tapaamissopimuksia, on todennäköisesti kyse vieraannuttamisesta.⁶⁸ Lähivanhempi uskoo olevansa parempi kuin etävanhempi. Anja Hannuniemen mukaan tällainen vanhempi hakee it-

⁶⁶ Baker, Darnall. 2006, s. 99.

⁶⁷ Bone, Walsh, 1999, s 44.

⁶⁸ Eva Gottberg on kertonut tapauksesta koskien tapaamisaikojen erityisen tarkkaa noudattamista; isän asianajaja ei halunnut nostaa kannetta tapaamisajan alkamisen siirtämiseksi puolella tunnilla, kun lapsen äiti oli kieltäytynyt isän ehdottamasta joustosta *periaatteellisista syistä*. Kyseessä oli suurella todennäköisyydellä vieraannuttaminen (Gottberg 2006, s. 1233–1234.).

selleen yksinhuoltoa tilanteessa, jossa ei todellisuudessa ole mitään syytä tällaisen vaatimuksen esittämiselle tai siihen myöntymiselle. Tilanteessa ei ole näyttöä etävanhemmasta johtuvasta riittaisuudesta, hänen yhteishuoltajan aseman väärinkäyttämistä tai vakavista rikkomuksista lasta kohtaan. Yksinhuoltopäätöksellä lähivanhempi uskoo saavansa avaimet etävanhemman ajamiseksi pois lapsen elämästä estämällä tapaamiset tai lopettamalla ne kokonaan.⁶⁹

Lähivanhempi kohdistaa etävanhempaan perusteettomia syytöksiä esimerkiksi huumeongelmasta tai lapsen nälkäisenä pitämisestä. Usein kyse on kuitenkin ainoastaan vanhempien erilaisista kasvatusmetodeista tai toimintatavoista. Etävanhempi todellisuudessa antaa lapselle ruokaa, mutta ruokavalio saattaa olla erilainen kuin lähivanhemman luona. Lähivanhempi kuitenkin näkee asian suurempana ongelmana ja uskottelee myös lapselle, että tavat ovat lapselle haitallisia. Äärimmäisissä tapauksissa lähivanhempi saattaa jopa paeta lapsen kanssa turvakotiin syyttäen etävanhempaa väkivaltaisesta käyttäytymisestä.⁷⁰ Lähivanhempi hankkii itselleen niin sanottuja tukihenkilöitä, jotka saattavat jopa kokonaan uskoa hänen väitteensä. Jopa lääkärit ja sosiaalityöntekijät voivat olla tällaisia tukihenkilöitä ja antaa oikeudelle lausuntoja ainoastaan lähivanhemmalta saatujen tietojen perusteella.⁷¹

Lähivanhemman toiminta eron jälkeen aiheuttaa lapsen ja etävanhemman välien heikentymisen. Mikäli lapsella on ollut hyvät välit vielä vanhempien yhdessäolon aikana molempiin vanhempiinsa, ei suhteen muutoksen uskota tapahtuvan itsestään, vaan nimenomaisesti lähivanhemman toiminnasta. Tilanteessa tulee aina selvittää lapsen ja etävanhemman suhteen lähtötilanne vanhempien yhdessäolon aikana. Muussa tapauksessa välien heikentymisen kuvitellaan herkästi johtuvan etävanhemmasta.⁷²

Lapsi pelkää hylätyksi tulemista, eikä sen vuoksi uskalla lähivanhemman kuulleen puhua etävanhemmastaan myönteisesti. Lapsi pelkää lähivanhemman reaktiota, joka saattaa olla hyvinkin torjuva. Lapsen uskollisuutta testataan ja hänet asetetaan tilanteisiin, joissa lapsen tulee valita vanhempiensa väliltä – valinnan tulisikin kohdistua lähivanhempaan. Käytän-

⁶⁹ Hannuniemi 2007, s. 12.

⁷⁰ Gardner 1998, 150.

⁷¹ Gardner 1998, 202–203.

⁷² Bone, Walsh, 1999, s 44.

nössä tämä aiheuttaa haittaa lapsen tunteiden käsittämiseksi, eikä anna lapselle mahdollisuutta valita haluaako mennä tapaamiseen vai ei. Vieraannuttamisessa käytetäänkin hyväksi lapsen pelkoa ja uskollisuutta vanhempaansa kohtaan. Lapsi oppii pelkäämään lähivanheman negatiivisia reaktioita ja alkaa itse kokemaan tapaamisen kielteisenä asiana, vaikka ennen tapaamiset eivät olleet aiheuttaneet ongelmia.⁷³

5.2.1 Vieraannuttavan vanhemmat näkökulma ja oireet

Myös vieraannuttava vanhempi kärsii tilanteesta huomaamattaan. Hän ottaa yksin vastuun lapsesta tai lapsista, joiden käyttäytyminen on useissa tilanteissa eron vuoksi häiriintynyt. Lähivanhempi kieltäytyy tapaamisten järjestämisestä, eikä sen vuoksi saa hengähdystaukoa vastuustaan.⁷⁴ Eva Gottberg puhuu teoksessaan patologisista huoltoriidoista, jotka eivät ratkea lainkaan. Tällaisissa tilanteissa taustalla on usein vanhempien ratkaisematon parisuhdekriisi tai mahdolliset uudet suhteet ja sen seurauksena mustasukkaisuus.⁷⁵ Mitä kauemmin riidat kestävät, sitä suuremmat vaikutukset sillä on vanhempiin. Pahimmassa tapauksessa erimielisyyksiä käsitellään oikeudessa ja toipuminen hidastuu pitkien oikeusprosessien vuoksi.

Vieraannuttava vanhempi on saattanut kärsiä omassa lapsuudessaan vastaavanlaisen tilanteen ja hän on riippuvainen myös omasta vanhemmastaan. Vanhempi käy läpi oman trauman uudelleen lapsen kautta. Lähivanhempi on läheisriippuvainen ja käyttäytyy ylisuojelevasti lasta kohtaan, mikä aiheuttaa häiriöitä lapsen kehityksessä. Vaikka lähivanhempi olisi itse tehnyt eropäätöksen, ei hän todellisuudessa välttämättä koskaan hyväksy eroa, vaan käyttäytyy kostonhaluisesti etävanhempaa kohtaan. Hän ei hyväksy kritiikkiä ja reagoi tilanteessa uhrin tavoin.⁷⁶

5.2.2 Vieraannutettavan vanhemman käyttäytyminen

Vieraannutettavat vanhemmat ovat lähtökohtaisesti terveitä ja käyttäytyvät normaalien ihmisten tavoin. He ovat hyviä ja vastuullisia vanhempia lapsilleen. Mikäli etävanhempi käyttäytyy lasta vahingoittavasti tai muutoin häiritsevästi, ei kyse silloin ole vieraannuttamisesta. Suurin osa etävanhemmista onkin tilanteen uhreja, mutta käyttäytyessään passiivisesti he

⁷³ Bone, Walsh, 1999, 45-46.

⁷⁴ Johnston, Campbell, 1999, s. 11-23.

⁷⁵ Gottberg 2004, s. 49.

⁷⁶ Hannuniemi, 2007, s. 45-47.

myös myötävaikuttavat vieraannuttamiseen. Vieraannutettava vanhempi on usein arka tai alistettu, eikä uskalla toimia vieraannuttamisen estämiseksi.⁷⁷

Etävanhempi on usein jo parisuhteen aikana alisteisessa asemassa. Hän pyrkii toteuttamaan aviopuolisonsa toiveita ja välttämään ristiriitatilanteet sekä raivokohtaukset. Hän myötäilee myös lapsiin kohdistuvissa päätöksissä puolisoaan. Erotilanteessa vanhemman onkin vaikeaa puolustaa itseään ja lapset ovat tottuneet lähivanhemman auktoriteettiin ja tottelevat vain häntä. Vanhempien yhdessäolon aikana syntynyt perhedynamiikka siis jatkuu samanaikaisena myös erotilanteissa.⁷⁸

Etävanhemmat eivät usein lähde kiistelemään lasten asioista oikeusteitse, vaan tyytyvät sosiaalitoimen tekemiin sopimuksiin. Sopimukset ovat usein lähivanhemman sanelemia ja etävanhempi tyytyy tilanteeseensa. Mikäli sopimuksessa sovitut tapaamiset eivät toteudu, etävanhempi saattaa ennemmin luopua tapaamisista kokonaan kuin lähteä riitelemään asiasta tuomioistuimessa. Oikeusprosessit ovat usein useamman vuoden kestäviä ja etävanhemmat jättävät asian usein kesken, mikäli ovat siihen lähteneet.⁷⁹

Etävanhempi saattaa käyttäytyä myös passiivis-aggressiivisesti, joka aiheuttaa vastapuolelle henkistä pahoinvointia. On hyvä muistaa, että vieraannuttamisesta puhuttaessa tulee aina verrata eron jälkeistä lapsen ja aikuisen välistä suhdetta perheen yhdessäolon aikaiseen tilanteeseen. Toisin sanoen, mikäli etävanhempi on jo avioliiton aikana käyttäytynyt esimerkiksi passiivis-aggressiivisesti toista vanhempaa tai lapsia kohtaan, ei kyse silloin ole vieraannuttamisesta.

5.3 Vieraannuttamisen aiheuttamat vaikutukset

Eron vaikutuksista niin lapseen, kuin vanhempiin on tehty lukuisia tutkimuksia. Lapsen tuntemuksiin vaikuttavat lapsen ikä, luonne, aiemmat kokemukset ja perheen tilanne sekä se, miten ero hoidetaan vanhempien välillä. Pienet lapset eivät osaa pukea sanoiksi tunteita, joita ero heissä herättää, kun taas kouluikäiset lapset ymmärtävät jo paremmin, mistä erossa on

⁷⁷ Gardner 2001, s. 8.

⁷⁸ Kelly, Johnston, 2001. s 249–251.

⁷⁹ Hannuniemi, 2007, s. 63.

kysymys. Lapsi pyrkii olemaan lojaali molemmille vanhemmilleen ja saamaan käytöksellään vanhemmat palaamaan yhteen.⁸⁰

5.3.1 Lapselle kehittyvät ongelmat

Lapsen altistuessa vieraannuttamiselle erotilanteessa, voi lapsi saada mahdollisesti jopa pitkäaikaisia ongelmia. Kuten tämän tutkimuksen alussa on todettu, vaatii vieraannuttaminen myös lapsen aktiivista osallistumista. Lapsi saattaa esimerkiksi pyrkiä ratkaisemaan vanhempiensa riitatilanteita tai ottamaan vastuuta riidoista hallitakseen ristiriitaa. Vieraannuttaminen tuottaa lapselle paljon perusteettomia kielteisiä näkemyksiä.⁸¹

Vieraannuttavan vanhemman kanssa asuvia lapsia pidetään muun muassa opettajien ja kliinikkojen kesken psykologisesti häiriintyneinä. Vieraannuttamisen vakavuudesta riippuen lapsen saatetaan katsoa käyttäytyvän jopa vainoharhaisesti. Erittäin vakavissa tapauksissa prosessi on johtanut siihen, ettei lapsi halua olla lainkaan yhteydessä etävanhempaansa ja tähän kohdistuvat vihan tunteet hallitsevat lapsen ajatusmaailmaa.⁸²

Lievimmissä tilanteissa lapset oppivat huonoja käytöstapoja, ja sen vuoksi käyttäytymään tunteettomasti toisia ihmisiä kohtaan. Huonot käytöstavat voivat olla seurausta siitä, että lasta vaaditaan puhumaan negatiivisesti vieraannutettavasta vanhemmasta ja huonoimmassa tapauksessa lasta saatetaan jopa kehua tällaisesta käytöksestä.⁸³ Lapsen aivopeseminen voi aiheuttaa lapselle dissosiativisen häiriön, jolloin lapsi ei kykene tietoisuudessaan yhdistämään ajatuksiaan, tunteitaan, havaintojaan tai muistojaan mielekkääksi kokonaisuudeksi. Lapsi pyrkii hallitsemaan mielen tasapainoa erilaisilta voimakkailta tunnetiloilta, joita ovat esimerkiksi äkilliset traumaattiset kokemukset ja niihin liittyvät pelon, kauhun tai häpeän tunteet.⁸⁴

Useimmissa tapauksissa myös vieraannuttavan vanhemman todetaan kärsivät psyykkisistä häiriöistä. Esimerkiksi vanhemman kärsiessä masennuksesta, myös lapsi saattaa elämänsä

⁸⁰ Mannerheimin lastensuojeluliitto, 2019. <https://www.mll.fi/vanhemmille/tukea-perheen-huoliin-ja-kriiseihin/vanhempien-ero/vanhempien-ero-ja-lapsen-tunteet/>

⁸¹ Häkkänen-Nyholm, 2010, s. 500-501.

⁸² Johnston 1993, s. 126.

⁸³ Gardner 2003, 16–18.

⁸⁴ Terveyskirjasto. https://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=dlk00360

aikana sairastua jopa kolme kertaa todennäköisemmin masennukseen.⁸⁵ Psykologi ja lakiasiain toimisto *PsyJuridica Oy:n* ja Helsingin yliopiston käyttäytymistieteiden laitoksen vuonna 2013 toteuttamassa tutkimuksessa lapsella todettiin usein kouluvaikeuksia, vihan tunteita, liiallisia pelkotiiloja ja uni- tai nukahtamisvaikeuksia.

5.3.2 Vaikutus vanhempiin

Vieraannuttaminen vaikuttaa väistämättä myös vanhempien mielenterveyteen. *PsyJuridica Oy:n* ja Helsingin yliopiston käyttäytymistieteiden tekemän tutkimuksen mukaan vieraannuttamisen kohteena oleva vanhempi kärsi traumaperäiseen stressihäiriöön viittaavista oireista. Vanhempi saattoi eristäytyä sosiaalisesti, lisätä alkoholinkäyttöä, kärsiä univaikeuksista ja keskittymisvaikeuksista. Jopa puolet tutkimukseen osallistuneista vanhemmista oli ollut asian johdosta sairaalomalla sekä kaksi kolmasosaa tarvinnut ammattiapua. Yksi kolmasosa oli vastauksissaan kertonut suunnitelleensa itsemurhaa tai jopa yrittäneen toteuttaa sitä.⁸⁶

Tutkimuskirjallisuudessa vieraannutettavan vanhemman kokemusta on verrattu jopa lapsen kuolemaan tai katoamiseen. Tunteet aiheutuvat kontaktin puutteesta, mutta myös epä tietoisuudesta ja huolesta koskien lapsen elämää sekä lapsen ajatuksista vanhempaansa kohtaan.⁸⁷

Myös vieraannuttavalla vanhemmalla todetaan usein mielenterveysongelmia. Vieraannuttaminen johtuu tutkimusten mukaan usein kykenemättömyydestä ymmärtää suhteen päättymisen, kostonhalusta, itsesuojelusta, syytelystä, menettämisen pelosta sekä lapsen yksihuoltajuuden ja ensisijaisen vanhemman roolin haluamisesta.⁸⁸

5.4 Vieraannuttamiseen puuttuminen

Vieraannuttava vanhempi kokee paljon negatiivisia tunteita, eikä sen vuoksi kykene ajattelemaan tilannetta lapsen edun mukaisesti. Lähivanhemman tunteet ja arviointikyky sumen tuu ja hänen tulisi saada tilanteessa ammattilaisen apua.⁸⁹ Jotta vieraannuttamiseen osattaisiin puuttua tarpeeksi ajoissa, tulee asiantuntijoiden toimia yhdessä tunnistaakseen ilmiön ja

⁸⁵ Weissmann et al., 2006. s. 1001–1008.

⁸⁶ Häkkänen-Nyholm, H., Laajasalo, T., Tuuri, T. 2013.

⁸⁷ Lowstein 2007.

⁸⁸ Häkkänen-Nyholm 2010, s. 501-502.

⁸⁹ Häkkänen-Nyholm 2010, s. 503.

sen vahingollisuuden mahdollisimman varhain. Myös vanhemmille olisi hyvä jakaa tietoa aiheesta sekä sen merkityksestä lapselle, vaikka oireita vieraannuttamisesta ei vielä olisi havaittukaan.⁹⁰

Suomessa toimii myös vuonna 2012 perustettu Isät lasten asialla ry (ILA), joka on RAY:n tukema uusia ratkaisutapoja kehittävä valtakunnallinen lastensuojelujärjestö. ILA toimii muun muassa vieraannuttamisen osa-alueella suojellakseen lapsia erolta. Järjestö pyrkii toiminnallaan keksimään ratkaisuja huoltokiistoihin ja tarjoaa vanhemmille vertaistukea ja keskustelufoorumin. Lisäksi ILA:lla on tavoite vieraannuttamisen tunnistamiseksi lapsen henkisenä kaltoinkohteluna sekä tunnistaa, mitkä seikat vaikuttavat lapsen päätökseen kieltäytyä toisen vanhemman tapaamisesta.⁹¹

⁹⁰ Sinkkonen, 2018.

⁹¹ Isät lasten asialla ry. http://www.isatlastenasialla.fi/wp-content/uploads/2019/01/ILA_A4_2016.pdf

6 Oikeustapaukset ja niiden arviointi

6.1 Helsingin hovioikeus

Tapaus 1

Tapauksessa vanhemmat muuttivat eron myötä erilleen ja kaupungin lastenvalvoja hyväksyi vanhempien välisen sopimuksen, jonka mukaan lapset olisivat vanhempien yhteishuollossa ja asuisivat äidillään. Isän ja lasten tapaamiset eivät kuitenkaan toteutuneet enää vuoden jälkeä sopimuksen vahvistamisesta ja isä nosti asiassa kanteen. Asiassa tehtiin olosuhdeselvitys ja erimielisyyksiä yritettiin sopia tuomioistuinsovittelessa tuloksetta. Käräjäoikeus päätyi asiassa ratkaisuun, jonka mukaan lapset määrättiin jäämään vanhempien yhteishuoltoon ja asumaan isänsä luokse. Lisäksi äidille vahvistettiin oikeus tavata lapsiaan.

Äidin näkemys

Äidin mukaan käräjäoikeus oli päätellyt virheellisesti, ettei äiti olisi tukenut lasten ja isän välistä suhdetta, vaan olisi sen sijaan pyrkinyt vaikeuttamaan sitä. Äiti oli omien sanojensa mukaan kannustanut lapsia tapaamaan heidän isäänsä, mutta lapset olivat vastustaneet tapaamisia voimakkaasti ja karanneet tuetuista tapaamisista. Äiti koki kuitenkin tärkeänä, että lapset tapaisivat isäänsä ja pitäisivät häneen yhteyttä. Äidin mukaan isä oli ollut paljon poissa lasten ollessa pieniä, eikä hän osallistunut perheen arkeen. Isä oli eron jälkeen lopettanut itse tapaamiset ja yhteydenpidon lapsiin. Äiti vaati, että lapset määrättäisiin hänen yksinhuoltoonsa, asumaan hänen luokseen ja isälle vahvistettaisiin oikeus tavata lapsiaan erikseen määriteltyinä ajankohtina.

Isän näkemys

Isän mukaan käräjäoikeus oli toiminut oikein. Lasten käytös järjestetyissä tapaamisissa osoitti, että äiti vieraannutti lapsia isästään. Isän mukaan vieraannuttaminen oli edennyt jo vakavalle tasolle. Isä vaati, että äidin hakemus hylätään, lasten huolto määrätään isälle ja lapset tapaisivat äitiään sovitusti erikseen määriteltyinä aikoina. Tapaamisten tulisi olla valvottuja, jotta vieraannuttaminen saataisiin loppumaan. Isän mukaan vieraannuttaminen jatkuisi, mikäli lapset määrättäisiin äidille asumaan.

Hovioikeuden ratkaisu

Hovioikeuden mukaan ei ole osoitettu mitään yksittäistä selvää syytä, miksi lapset ovat olleet vastahakoisia järjestettyjen tapaamisten suhteen. Olosuhdeselvityksen mukaan lapset olivat kieltäneet isän olleen heidän isänsä ja kieltäytyneet syömästä isän tapaamisiin tuomiin ruokia, sillä ne olisivat myrkyttyjä. Äiti ei perusteluiden mukaan ollut kykeneväinen tukemaan lapsien tulemista tapaamispaikalle ja haasteena olikin lasten saapuminen itse tapaamiseen.

Hovioikeuden tuli punnita tilannetta, jossa asumisen säilyessä äidin luona olisi ollut mahdollista, että lasten suhde isään heikkenee, ja toisaalta tilanne, jossa isä määrättäisiin lähivanhemmaksi ja äkillinen olosuhteiden muutos aiheuttaisi järkytystä lapsissa ja heidän kehityksensä voisi heikentyä. Näin ollen huolimatta siitä, että yhteyden säilyminen isän kanssa olisi erityisen tärkeää, hovioikeus katsoo, että äkillinen muutos vaarantaisi lasten perusturvallisuuden tunteen sekä kiintymyssuhteen äitiinsä. Hovioikeus katsoi, että lasten käytös ei johtunut siitä, että äiti olisi vieraannuttanut lapsia isästään. Lapset jäivät asumaan äidin luokse ja yhteishuolto pysyi voimassa.

Tapaus 2

Tapauksessa lasten vanhemmat oli tuomittu avioeroon, ja äiti oli muuttanut pois isän ja lasten luota. Isä nosti asiassa kanteen lasten asumista ja tapaamisoikeutta koskien. Käräjäoikeus määräsi lapset vanhempien yhteishuoltoon, asumaan isälleen ja äidille vahvistettiin oikeus tavata lapsiaan. Äiti valitti asiasta hovioikeuteen.

Äidin näkemys

Äidillä on todettu aiemmin mielenterveysongelmia, mutta tällä hetkellä hänen jaksamisestaan ei ollut huolta. Äiti ei ollut koskaan halunnut, että lapset eivät tapaisi tai pitäisi yhteyttä isäänsä. Äidin mukaan isä ei ymmärtänyt lasten henkisiä ja fyysisiä tarpeita ja lasten hyvinvointi vaarantuisi, mikäli lapset määrättäisiin isän luokse asumaan. Isä oli äidin näkemyksen mukaan yrittänyt vieraannuttaa lapsia toistuvasti toimiessaan yksinhuoltajan tavoin lasten kouluun, päiväkotiin ja harrastuksiin liittyvissä päätöksissä. Lisäksi isä oli mustamaalannut äitiä viranomaisille ja käyttäytynyt epäkunnioittavasti äitiä kohtaan, eikä antanut hänen tavata lapsiaan.

Isän näkemys

Lapset ovat koko ikänsä asuneet isän lapsuudenkodissa ja asuinympäristö on heille turvallinen. Asumisen määrääminen äidille merkitsisi sitä, etteivät lapset saisi pitää yhteyttä isään. Isän mukaan lasten henkinen tai fyysinen hyvinvointi ei vaarantuisi hänen luonaan, eikä hän ole mustamaalannut äitiä viranomaisille. Isän mukaan äiti oli itse käyttäytymisellään aiheuttanut lapsille negatiivisen kuvan itsestään, eikä ollut kyennyt tukemaan lapsia erotilanteessa. Äiti horjutti lasten luottamusta muihin lasten elämään kuuluviin ihmisiin. Lisäksi lapset olivat käräjäoikeuden päätöksen jälkeen joutuneet lastensuojelun asiakkaiksi, sillä äiti oli uhanut heitä väkivallalla. Isä oli tapahtuneen vuoksi joutunut lasten kanssa turvakotiin.

Hovioikeuden ratkaisu

Hovioikeus on ratkaisussaan myöntänyt käräjäoikeuden päätöstä, jonka mukaan ratkaisussa tulisi antaa suuri merkitys sille, että lasten yhteydenpito molempiin vanhempiin säilyisi parhaalla mahdollisella tavalla. Käräjäoikeus oli kuitenkin määrännyt äidille laajan tapaamisoikeuden, mutta lasten joutuessa lastensuojelun asiakkaiksi, oli isää kehoitettu olemaan antamatta lapsia äidilleen. Näin ollen isällä oli perusteltu syy siihen, ettei hän vienyt lapsiaan tapaamiseen, siten kyseessä ei ollut vieraannuttaminen. Lapset määrättiin asumaan isänsä luokse.

Tapaus 3

Vanhemmilla oli kaksi yhteistä lasta, jotka asuivat äidillään. Tapauksessa käsitellään toisen lapsen tapaamisoikeutta. Asiassa oli aiemmin annettu käräjäoikeuden päätös, jonka mukaan isä tapaa lasta valvotusti neljä tai viisi kertaa kesällä ja syksyllä, koska isän pelättiin vievän lapsen ulkomaille sekä mustamaalavan äitiä. Isä oli nostanut kanteen, jonka mukaan valvotut tapaamiset tulisi lopettaa ja lapselle määrätä laajempi oikeus tavata isäänsä. Käräjäoikeus hylkäsi hakemuksen. Isä valitti päätöksestä hovioikeuteen.

Isän näkemys

Isän mukaan valvotut tapaamiset lapsen kanssa olivat sujuneet hyvin ja lapsi oli ollut iloinen tavatessaan isäänsä. Hän ei ollut pelännyt isäänsä ja isä oli osoittanut kykynsä toimia vanhempina, eikä antanut vanhempien välisten riitujen välittyä lapselle. Näin ollen valvotut tapaamiset olisivat jatkossa turhia.

Äidin näkemys

Äidin mukaan tapaamiset oli aikanaan määrätty valvotuiksi, sillä isä oli käytöksellään pyrkinyt vieraannuttamaan lasta äidistään. Vieraannuttaminen oli aiheuttanut lapselle psyykkisiä oireita, muun muassa lojaliteettikriisin. Lisäksi tapaamisia oli toteutunut niin vähän, ettei äidin mielestä ollut varmuutta siitä, että vieraannuttaminen olisi loppunut. Äidin mukaan lapsi ei uskaltanut tavata isäänsä yksin ja isän epäiltiin pahoinpidelleen lasta. Äiti oli aina tukenut lasta tapaamisten suhteen ja pyrkinyt siihen, että tapaamiset toteutuisivat. Hän ei kuitenkaan voinut pakottaa peloissaan olevaa lasta tapaamisiin.

Hovioikeuden ratkaisu

Äiti kertoi hovioikeudessa vieraannuttamisen tulleen ilmi siten, että isä oli eron jälkeen jatkuvasti mustamaalannut häntä lapsille. Isä oli hyvin vihainen äidille ja äiti uskoi isän käyttäytymisen johtuvan osaksi heidän kulttuuristaan, jonka mukaan erotilanteessa lapset tulisi luovuttaa isälle. Näin ollen isä ei hyväksynyt sitä, että lapsi asuisi äidillään. Äiti kuitenkin halusi, että lapsi kaikesta huolimatta tapaisi isäänsä. Ongelmana olikin pidettävä sitä, ettei isä osannut käyttäytyä siten, ettei hän vahingoittaisi lapsia. Tapaamisia tulisi pitää valvotuinakin niin kauan, kun olisi varmaa, ettei isä mustamaalaisi äitiä lapselle.

Hovioikeus kiinnitti huomiota käräjäoikeuden ensimmäiseen tapaamisoikeutta koskevaan päätökseen, jonka mukaan käräjäoikeus katsoi isän vieraannuttavan lasta äidistään. Isän käyttäytyminen kuormitti lasta henkisesti. Valvotuissa tapaamisissa isän käytös oli ollut erilaista, eikä tapaamisten ollut katsottu kuormittavan lasta. Hovioikeus katsoi, että valvotut tapaamiset takaisivat lapsen hyvinvoinnin ja siten voitiin varmistua siitä, ettei isä vieraannuttaisi lasta äidistään.

Tapaus 4

Vanhemmat olivat menneet naimisiin vuonna 2007 ja asuneet yhdessä Suomessa vuoteen 2014 asti, jonka jälkeen he olivat eronneet ja muuttaneet erilleen. Lastenvalvoja oli vahvistanut vanhempien sopimuksen, jonka mukaan lapsi asuisi äidillään ja vanhemmat sopisivat yhdessä tapaamisisten järjestämisestä. Isä oli tavannut lastaan säännöllisesti. Äiti oli sittemmin muuttanut lapsen kanssa ulkomaille vanhemmilleen lapsen huoltoa koskevan asian tultua vireille oikeudessa.

Äidin näkemys

Äidillä oli koko suhteen ajan ollut vastuu lapsen hoidosta ja asumuserosta lähtien hän oli vastannut myös kaikista lapsen huoltoon ja hoitoon liittyvistäkin asioista. Lapsen isä ei eron jälkeen ollut vuoteen ollut yhteydessä lapseen tai ilmaissut kiinnostustaan tavata tätä. Äiti oli joutunut taloudellisista syistä muuttamaan vanhemmilleen ulkomaille, sillä hänellä ei ollut mahdollisuutta elättää itseään tai lasta Suomessa. Lapsen isä oli tietoinen muutosta, eikä ollut äidin tietojen mukaan vastustanut muuttoa. Äiti oli ulkomailla hankkinut lapselle kielen opettajan, jotta lapsella säilyisi yhteinen kieli isänsä kanssa. Lisäksi äiti oli huolehtinut, että isän ja lapsen väliset Skype-puhelut toteutuvat sovitusti. Äidin tarkoitus ei ollut vaikeuttaa lapsen ja isän välistä yhteydenpitoa.

Isän näkemys

Isän mukaan hän oli vanhempien suhteen aikana osallistunut lapsen elämään normaalin isän tavoin. Eron jälkeen hän yritti pitää yhteyttä lapseen, mutta äiti ei ollut suostunut tähän. Isälle muutto ulkomaille oli tullut shokkina, ja hän oli esittänyt huolensa siitä, että ulkomaille muutto vieraannuttaisi lapsen niin isästään, suomen kielestä ja Suomesta yleensä.

Hovioikeuden ratkaisu

Käräjäoikeuden perusteluiden mukaan äiti oli käyttäytynyt täysin piittaamattomasti muuttaessaan lapsen kanssa ulkomaille ja estänyt siten isän huoltajuuteen ja tapaamisiin liittyvät oikeudet. Hovioikeus oli asiassa kuitenkin eri mieltä. Hovioikeuden mukaan äiti ei ollut pyrkinyt vieraannuttamaan lastaan isästään muuttaessaan ulkomaille lapsen kanssa, sillä äiti oli pyrkinyt turvaamaan lapsen kielitaidon sekä järjestänyt Skype-puheluita isän kanssa. Lisäksi hovioikeuden perusteluiden mukaan äidin muutto ulkomaille oli ollut perusteltua, sillä taloudelliset ongelmat olivat olleet olemassa. Äidillä oli tapauksessa myös oma perhe ulkomailla.

Tapaus 5

Tapauksessa vanhemmilla oli yksi yhteinen lapsi. Vuonna 2010 vanhempien eron myötä lapsi määrättiin äidin yksinhuoltoon ja isälle vahvistettiin oikeus tavata lastaan erikseen määriteltynä ajankohtina. Tapaamiset olivat onnistuneet noin kolmen vuoden ajan erosta, jonka jälkeen asiaa käsiteltiin useaan otteeseen myös tuomioistuimessa. Vuonna 2018 isä nosti

kanteen kärjääoikeudessa lapsen huoltoa koskien. Isä oli tavannut lastaan viimeksi vuonna 2013.

Vanhempien välit olivat olleet erittäin huonot jo pidempään, eivätkä he kyenneet sopimaan yhdessä mistään lasta koskevista asioista. Tapaamisraporttien mukaan lapsi oli ollut tapaa-misissa peloissaan, eikä halunnut tavata isäänsä. Kuitenkin tapaamisten onnistuessa lapsi leikkinyt luontevasti isänsä kanssa ja viihtynyt hyvin hänen seurassaan. Kärjääoikeus katsoi ratkaisussaan, että syynä lapsen käyttäytymiselle oli lapsen epämiellyttäväksi kokemat riit-taiset tapaamisyrietykset tai äidin taholta lapseen kohdistunut manipulointi.

Lapsella on lisäksi todettu tarkkaavaisuushäiriö sekä muita vakavia oireita, minkä vuoksi lapsi oli käynyt myös psykologin vastaanotolla. Psykologin mukaan lapsi oli kokenut tapaa-miset pelottavina ja uhkaavina, eikä lasta olisi saanut pakottaa tapaa-misiin. Lapsi oli hyvin kuormittunut perhetilanteen vuoksi.

Isän näkemys

Isän mukaan äiti ei kyennyt tukemaan lasta isän ja lapsen suhteen säilymiseksi. Hän oli es-tänyt tapaa-miset ja vieraannuttanut lapsen isästään. Tapaa-miset olivat sujuneet ensimmäiset kolme vuotta hyvin. Tämän jälkeen äiti oli väittänyt isän kaappaavan lapsen ulkomaille sekä että isä ympärileikkauttaisi lapsen. Lapsen käytös oli muuttunut ja hän puhui tapaa-misissa ainoastaan negatiivisista asioista. Isän mukaan tapaa-misten vastustamiselle ei ollut objektiivista syytä ja moni seikka viittasi siihen, että äidin systemaattinen lapseen kohdistuva mani-pulointi oli saanut lapsen vastustamaan tapaa-misia ja katkaissut isän ja lapsen välisen suh-teen.

Äidin näkemys

Äidin mukaan isä ei ollut yrittänyt tavata lastaan, eikä äiti tai lastensuojelu olleet saaneet lasta tapaa-maan isäänsä. Lapsi ei yksinkertaisesti suostunut tapaa-maan isäänsä. Äiti halusi, että lapsi tapaisi isäänsä, mutta lapsen vastustelujen takia tapaa-misten järjestäminen oli tällä hetkellä mahdotonta. Lisäksi isä oli vakavasti laiminlyönyt oman velvollisuutensa pitää yh-teyttä lapseen. Äidin mukaan isällä ei myöskään ollut tietoa tai taitoa hoitaa lapsen ADHD -sairautta.

Hovioikeuden ratkaisu

Hovioikeuden mukaan isän perustelut koostuivat ainoastaan väitteestä, jonka mukaan äiti ei ollut huolehtinut lapsen ja isän välisen suhteen säilymisestä, vaan äiti oli perusteettomasti estänyt tapaamiset ja vieraannuttanut lapsen isästään. Ratkaisussaan hovioikeus antoi paljon painoarvoa asiantuntijan – psykologin – lausunnolle, jonka mukaan pelko ja ahdistus olivat aitoja, eikä lapsen käyttäytymisessä ollut merkkejä siitä, että äiti olisi manipuloinut lasta. Hovioikeus katsoi, että väitteet lapsen kaappaamisesta ja ympärileikkauksesta olivat jääneet ilman näyttöä.

Hovioikeus päätyi ratkaisussaan siihen, että yksinhuolto säilyi äidillä ja tapaamiset järjestettäisiin isän ja lapsen välillä porrastetusti. Hovioikeus painotti, että vanhempien toiminnalla ja keskinäisellä yhteisymmärryksellä oli asiassa ratkaiseva merkitys.

6.2 Turun hovioikeus

Tapaus 1

Vanhempien välistä huoltajuuskiistaa oli käsitelty oikeudessa useaan otteeseen, ensimmäisen kerran vuonna 2010. Vanhempien kaksi yhteistä lasta asuivat isänsä luona koko tämän ajan vuoteen 2017 asti, jolloin hovioikeus antoi asiassa viimeisimmän ratkaisun. Nyt käsiteltävässä tapauksessa isä haki lasten yksinhuoltoa ja valvottuja tapaamisia äidin ja lasten välillä. Vanhempien välinen yhteistyö oli ollut koko ajan heikkoa.

Isän näkemys

Isän mukaan yhteishuolto vanhempien välillä ei onnistunut millään tasolla ja katsoi olevan lasten edun mukaista, että heidät määrätään isän yksinhuoltoon. Isä oli aktiivisesti turvannut tapaamiset äidin ja lasten välillä, mutta äiti oli osallistunut tapaamisiin vaihtelevasti. Äidin ennakoimaton käytös tapaamisten suhteen oli etäännyttänyt lapsia äidistä. Isä kertoi olevansa huolissaan lasten pärjäämisestä äidillään, sillä äiti yritti estää lasten yhteydenpidon isäänsä. Isän mukaan äiti puhui hänestä pahaa lapsille ja syyllisti heitä omasta tilanteestaan.

Äidin näkemys

Äidin mukaan isä oli täysin sopimaton lähihuoltajaksi. Isä toimi narsistisesti, haluten kostaa äidille. Isä pyrki käytöksellään estämään tapaamiset ja vieraannuttamaan lapset äidistään. Äidin mukaan isä kohdisti lapsiin henkistä väkivaltaa ja aiheutti siten lapsille manipulaatiota

ja henkistä painetta. Lapset olivat sekaantuneet siitä, kuka heidän äitinsä tosiasiansa on. Äidin mukaan kiusanteko oli järjestelmällistä. Äiti oli lisäksi hovioikeudessa vedonnut sosiaalityöntekijän lausuntoon, joka äidin mukaan oli asiantuntijalausunto isän harjoittamasta huoltokiusaamisesta ja vieraannuttamisesta sekä niiden seurauksista.

Hovioikeuden ratkaisu

Hovioikeus ratkaisussaan hyväksyi kärjäoikeuden perustelut, joiden mukaan vanhempien toisistaan tekemät rikosilmoitukset ja lastensuojeluilmoitukset osoittivat, ettei yhteishuolto toimisi. Lisäksi olosuhdeselvityksen perusteella isän näkemys äidistä oli negatiivinen, eikä hän nähnyt sen merkitystä lapsille tärkeänä. Myös äiti koki isän käytöksen vahingoittavana. Kärjäoikeus katsoi, että näyttöä siitä, että isä mustamaalaisi äitiä lapsille, ei ollut.

Sen sijaan olosuhdeselvityksen laatijoiden mukaan vieraannuttamisväitettä ei tutkimuksen perusteella voitu täysin poissulkea, mutta ei myöskään varmuudella näyttää toteen. Olosuhdeselvityksen laatijat olivat toisaalta myös todenneet, että äidin toiminta videokuvatuissa tilanteissa voitiin tulkita vieraannuttamiseksi, sillä äiti arvosteli isää suorasanaisesti lasten kuullen, eikä ollut sensitiivinen lasten tunteille.

Äidin hovioikeudessa esittämän sosiaalityöntekijän lausunnon hovioikeus katsoi tarpeettomaksi, sillä asiantuntijan tiedot perustuivat ainoastaan äidin kertomuksiin sekä havaintoihin, jotka lastenvalvoja oli tehnyt yhden tapaamisen aikana ja vain yhden lapsen läsnä ollessa. Tällainen yhden tapaamisen perusteella tehty lausunto ei ollut hovioikeuden mukaan merkittävä kokonaisuutta ajatellen. Näin ollen lapset määrättiin isän yksinhuoltoon ja äidille myönnettiin tapaamisoikeus erikseen määriteltynä ajanjaksoina.

Tapaus 2

Vanhemmat olivat eronneet vuonna 2009. Heillä oli kolme yhteistä lasta, jotka oli eron jälkeen määrätty yhteishuoltoon ja asumaan äitinsä luokse. Isälle vahvistettiin tapaamisoikeus erikseen määriteltynä ajankohtina. Tapaamiset toteutuivat aluksi hyvin, mutta vuonna 2011 tapaamiset katkesivat täysin. Tämän jälkeen tapaamisten määräämisestä oli käyty kiistaa useaan otteeseen tuomioistuimessa. Hovioikeudessa käsiteltiin tapausta perheen vanhimman – yli 15-vuotiaan – lapsen osalta.

Isän näkemys

Isän mukaan äiti oli pyrkinyt manipuloimaan lasta ja estänyt tapaamisia vieraannuttamalla lasta isästään. Äiti oli muun muassa vienyt lapsen ulkomaille ajankohtana, jolloin lapsen olisi pitänyt tavata isäänsä. Isän mukaan hänellä ja lapsella oli hyvät välit, eikä lapsella ollut syytä pelätä häntä. Lapsen todellinen tahto asiassa ei ole tullut esiin, sillä äiti oli syöttänyt mielipiteet lapsen suuhun.

Äidin näkemys

Äiti ei ole ollut estänyt lasta tapaamasta isäänsä, vaan äidin mukaan lapsi pelkäsi isää, eikä halunnut lähteä yli yön kestäville tapaamille isänsä luokse. Lapsen pakottaminen tapaamisiin olisi äidin mielestä ollut lapsen edun vastaista. Äidin mielestä lapsen vastahakoisuus tapaa-
misia kohtaan johtui kielteisistä kokemuksista, joita lapsi oli isänsä kanssa kokenut aiemmin. Äidin mukaan isä oli muun muassa huutanut lapselle ja rankaissut häntä liian ankarasti. Lisäksi äidin mukaan isä oli itse jättänyt saapumatta tapaamispaikalle.

Lapsen näkemys

Lapsen mielipide asiassa oli selvitetty sosiaalityöntekijän toimesta. Lapsi itse oli kertonut sosiaalityöntekijälle hänen selkeän näkemyksensä siitä, ettei halunnut tavata isäänsä tai olla hänen kanssaan muullakaan tavoin tekemisissä. Sosiaalityöntekijän mukaan he eivät voi ottaa kantaa siihen, oliko lapsi manipuloitavissa tai oliko kyseessä vieraannuttaminen. Joka tapauksessa lapsi oli kertonut olevansa pettynyt isänsä toimintaan aiempien peruuntuneiden tapaamisten myötä.

Hovioikeuden ratkaisu

Hovioikeus totesi ratkaisussaan, että: ”kuten lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta annetun lain 2 §:ssä todetaan, ei täytäntöönpanoon saa ryhtyä vastoin lapsen tahtoa, jos lapsi on täyttänyt 12 vuotta. Näin ollen lapsen mielipidettä noudattaen tapaamisoikeuden täytäntöönpano hylätään.”

Tapaus 3

Vanhemmilla oli kaksi yhteistä lasta, jotka vanhempien erotessa jäivät asumaan äitinsä luokse. Isä oli kymmenen vuoden ajan yrittänyt tavata lapsiaan, mutta onnistuneita tapaami-

sia oli järjestynyt ainoastaan noin kymmenkunta. Tapaamisia oli yritetty myös panna täytännön tuomioistuimessa, mutta tuloksetta. Äiti oli ilmoittanut, etteivät lapset halua tavata isäänsä. Isä nosti asiassa kanteen, jossa vaati, että lapset määrätään asumaan hänen luonaan. Lapset olivat asiaa käsiteltäessä molemmat yli 12 -vuotiaita ja molemmat olivat ilmaisseet tahtonsa asua äitinsä luona. He olivat kertoneet pelkäävänsä isäänsä.

Isän näkemys

Isän käsityksen mukaan lasten äiti oli eron jälkeen halunnut eristää lapset isästään ja onnistunut kääntämään lapset isäänsä vastaan, vieraannuttamalla heidät näin ollen isästään. Isän mukaan äiti ei ollut kyennyt huolehtimaan lapsista asianmukaisesti. Lasten iät huomioon ottaen isä epäili, että lapset olivat ”psykkattu” ajattelemaan isäkielteisesti.

Äidin näkemys

Äidin mukaan lapset eivät halunneet tavata isäänsä, eivätkä asua tämän luona. Lasten asuamisen määrääminen isän luokse olisi ollut vastoin lasten etua, eikä tämä olisi ollut lasten ikä huomioon ottaen enää edes mahdollista. Äidin mukaan toteutuneiden tapaamisten jälkeen hän oli joutunut käymään lasten kanssa lääkärissä, sillä isä oli käynyt käsiksi toiseen lapseen. Tämän johdosta lapsilla oli todettu psyykkisiä häiriöitä ja tapaamiset oli jouduttu perumaan.

Hovioikeuden ratkaisu

Perusteluiden tueksi asiaan oli hankittu yli kymmenen asiantuntijan lausunto. Lausunnoista kävi ilmi seuraavanlaisia seikkoja; äidin katsottiin olevan hyvin takertunut lapsiinsa ja lapset käyttäytyivät kuin symbioosissa äitinsä kanssa. Kymmenen vuoden ajan äiti oli vaikuttanut lasten isäkuvan ja vihantunteiden muodostumiseen, mikä oli ollut lapsille hyvin vahingollista. Lapsilla oli hyvin kärjistynyt ”isä paha, äiti hyvä” -näkemys. Lisäksi asiantuntijoiden mukaan äiti oli vaikeuttanut tapaamisten toteutumista.

Lapsia haastateltaessa asiantuntijoiden toimesta oli heillä ollut vaikeuksia saada mielipiteitä suoraan lasten suusta, sillä äiti oli vastailnut heidän puolestansa. Äidin näkemys isästä oli ollut hyvin kielteinen. Äiti oli useaan otteeseen kertonut tapahtumasta, jossa isä oli satuttanut äitiä fyysisesti lasten ollessa noin kolmevuotiaita. Tapahtuman johdosta äiti oli joutunut sairaalaan. Asiaa tutkittaessa oli kuitenkin käynyt ilmi, ettei sairaalan potilasmerkinnöistä löytynyt jälkeä kyseisestä tapahtumasta. Lääkärin lausunnon mukaan tapahtumahetkellä noin

kolmevuotias lapsi ei voinut muistaa tilannetta, vaan lasten muisto äitiä satuttavasta isästä oli muodostunut aikuisen kertoman perusteella.

Hovioikeuden mukaan em. asiantuntijalausuntoihin perustuen, huolimatta siitä, että lapset ovat yli 12-vuotiaita, ei heidän tahtoaan voitu ottaa huomioon määräävänä tekijänä, sillä lapset eivät olleet kyenneet ilmaisemaan itseään vapaasti. Lisäksi selvitettiin äidin vahingollinen käytös lapsia kohtaan ja näin ollen lasten asuminen määrättiin porrastetusti alkaen isälle.

Tapaus 4

Vanhemmat päätyivät avioeroon, jonka jälkeen lapset olivat jääneet äidin luokse asumaan. Vanhempien välit olivat erosta alkaen olleet hyvin tulehtuneet, kommunikointi oli ollut lähes olematonta. Lasten tapaamisoikeuden osalta oli yritetty saada ratkaisua tuomioistuinsovittelussa. Kun sovittelu ei ollut tuottanut tulosta, asia vietiin kärjäoikeuteen. Kärjäoikeuden antaman väliaikaismääräyksen jälkeen 35 sovitusta tapaamisesta oli toteutunut ainoastaan 12. Toteutuneiden tapaamisten jälkeen lapset olivat käyttäytyneet levottomasti. Raporttien mukaan itse tapaamiset olivat kuitenkin sujuneet ongelmitta ja peruuntuneet tapaamiset ovat johtuneet sekä äidin että isän puolelta.

Äidin näkemys

Äidin mukaan isä ei ollut toiminut niin, että suhde lasten kanssa säilyisi ja kehittyisi. Suhde isään oli koko heidän elämänsä ajan ollut katkonaista, eivätkä lapset olleet muodostaneet isää kohtaan lämmintä ja luottamuksellista suhdetta. Lapset kokivat isän kanssa järjestetyt tapaamiset rankkoina. Äiti ei ollut esittänyt lapsilleen kielteisiä näkemyksiä isästä, vaan lapset olivat spontaanisti kertoneet hänelle isään kohdistuvista peloista.

Isän näkemys

Isän mukaan äidin puheet ja toimet lasten vieraannuttamiseksi olivat aiheuttaneet lapsille psyykkisiä oireita. Isän mukaan ei ollut uskottavaa, että lapset olisivat itse kertoneet, että isä olisi kohdistanut heihin väkivaltaa tai, että isä olisi sallinut jonkun muun henkilön toimivan niin. Äiti oli kertonut isään kohdistuvista väitteistä myös muille lapsilleen sekä lähestynyt sosiaalisessa mediassa isän ystäviä asiaan liittyen. Äidin käyttäytyminen vaaransi lasten henkisen hyvinvoinnin. Isän mukaan toinen lapsista oli tapaamisissa kertonut, että äiti kielsi

häntä leikkimästä isän kanssa. Lisäksi äiti oli kehottanut lapsia kertomaan valvojalle, että isä olisi tehnyt heille paha.

Hovioikeuden ratkaisu

Esitetyn näytön perusteella vanhempien välit olivat todella huonot. He eivät esimerkiksi viestitelleet toisilleen ja, mikäli viestittelevät oli keskustelun sävy syyttelevää, herjaavaa ja jopa aggressiivista. Lisäksi vanhempien kertomukset suhteestaan erosivat toisistaan merkittävästi. Asiantuntijoiden lausunnoista ei käynyt ilmi vieraannuttamista koskevia seikkoja, eikä hovioikeus ottanut väitteisiin kantaa. Hovioikeus päätyi ratkaisussaan siihen, että lapset asuvat edelleen äidillään ja isälle vahvistettiin oikeus tavata lapsia erikseen määriteltynä ajankohtina.

Tapaus 5

Vanhemmilla oli kaksi yhteistä lasta. He olivat eronneet toisen lapsen ollessa noin vuoden vanha, toinen lapsista ei ollut vielä syntynyt äidin muuttaessa pois vuoden ikäisen lapsen kanssa. Käytännössä molemmat lapsista olivat asuneet äidillään koko elämänsä ajan. Tapaamisissa isän ja lasten välillä oli ollut ajoittain pitkiäkin taukoja, mutta pääasiassa tapaamiset olivat olleet onnistuneita.

Isän näkemys

Isä koki, että hän pystyi lähivanhempana turvaamaan lasten myönteisen suhteen toiseen vanhempaan paremmin, kuin äiti sillä hetkellä. Äiti oli estänyt ja viivästyttänyt lasten ja isän välisen suhteen kehittymistä hankaloittamalla tapaamisten toteutumista. Isän mukaan äiti pyrki erilaisin keinoin vieraannuttamaan lapsia isästään. Hän ei ollut myöskään opettanut lapsille isän äidinkieltä, eikä hoitanut lasten terveysasioita.

Äidin näkemys

Äiti oli sallinut kaikki lasten ja isän väliset tapaamiset. Hetkeksi keskeytyneet tapaamiset johtuivat yksin isästä. Lisäksi lapset olivat kertoneet pelkäävänsä isää ja tilanteiden olevan heille kuormittavia. Äiti kertoi tukevansa lasten monikielisyyttä ja hoitaneensa muutenkin lapsiin kohdistuvat asiat kokonaisuudessaan hyvin.

Hovioikeuden ratkaisu

Isä perusteli vaatimuksiaan erityisesti vieraannuttamiseen vedoten. Olosuhdeselvityksestä kävi ilmi, että tapaamisten hetkellinen katkeaminen ei ollut johtunut lapsen pelosta isäänsä kohtaan, vaan äidin kyvyttömyydestä tukea lapsia tapaamisten suhteen. Äidin käytöksessä oli asiantuntijan lausunnon mukaan ollut vieraannuttamisen piirteitä. Äiti tunsi voimakasta epäluottamusta isään, mikä oli heijastunut myös lasten käyttäytymiseen.

Hovioikeus päätyi katsomaan, ettei äiti kuitenkaan ollut pyrkinyt vieraannuttamaan lapsia isästään, sillä vanhempien välit olivat olleet pitkään huonot ja myös isä oli suhtautunut äitiin halveksivasti ja alistavasti. Isän käytös oli siten vaikuttanut äitiin, minkä vuoksi äidillä oli ollut puutteita lasten ja isän välisen suhteen edistämisessä. Perhearvioinnin tehneet työntekijät katsoivat, että kyseessä ei ollut vieraannuttaminen, vaan toiminta selittyi äidin trauma-tisoitumisen kautta.

Tapaus 6

Vanhemmat olivat asuneet yhdessä ja heillä oli kaksi yhteistä lasta. Yksi perheen lapsista, tapahtumahetkellä oli noin 5-vuotias, joka oli kertonut äidilleen asioita, joiden perusteella äiti oli epäillyt isän käyttäneen lasta seksuaalisesti hyväkseen. Tapahtuman seurauksena äiti oli ilmoittanut isälle tekstiviestitse suhteen olevan ohi ja muuttanut välittömästi lasten kanssa heidän yhteisestä kodistaan pois. Eron jälkeen lapset olivat jääneet asumaan äidin luokse.

Isän näkemys

Isän mukaan väite lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä oli ollut perusteeton. Isä oli perusteluissaan vedonnut olosuhdeselvitykseen, jonka mukaan äidin käytös oli ollut tilanteessa radikaalia ja asiassa oli viitteitä lapsen vieraannuttamisesta. Lisäksi isän mukaan äiti ei toiminut lapsen edun mukaisesti, sillä äiti ei käytöksellään ollut myötävaikuttanut hänen ja lasten välisen kiintymyssuhteen säilymiseen, vaan estänyt yhteydenpidon lasten kanssa.

Äidin näkemys

Äiti oli kertomansa mukaan ollut niin järkyttynyt lapsensa puheista, että muuttaminen yhteisestä asunnosta oli ollut ainoa vaihtoehto. Lapset olivat kertoneet äidilleen isän haukkuvan äitiä, mutta äiti piti kuitenkin tärkeänä, että lapset tapaisivat isäänsä ja hän kannustikin lapsia pitämään yhteyttä isäänsä. Äiti koki, että mikäli lapset muuttaisivat isälleen, isä vieraannuttaisi lapset hänestä.

Hovioikeuden ratkaisu

Oikeudenkäynnissä kuultiin kahta lastensuojeluviranomaista. Ensimmäinen asiantuntija oli kiinnittänyt huomiota vanhempien negatiiviseen vuorovaikutukseen ja huomauttanut käytöksen vaikutuksen myös lapsiin. Hänen mukaansa äidin käytös oli ollut radikaalia muuttaessaan lasten kanssa pois, minkä seurauksena isä oli jäänyt etäisemmäksi lapsille. Asiantuntija oli kuitenkin tullut tulokseen, että toiminta ei ollut tahallista lasten vieraannuttamista isästään.

Toinen asiantuntijoista oli niin ikään havainnut vanhempien huonot välit. Myös hänen mukaansa tapauksessa ei ollut kysymys vieraannuttamisesta, mutta siihen viittaavia piirteitä oli kuitenkin havaittavissa. Piirteet olivat ilmenneet äidin äkillisestä käytöksestä, jolla oli ollut vaikutusta lasten kiintymissuhteeseen.

Hovioikeus totesi perusteluissaan, että äidin käyttäytymisessä oli ollut selkeitä viitteitä lasten vieraannuttamisesta isästään. Lasten olosuhteet olivat kuitenkin hyvät äidin luona ja heidän elämänsä oli vakiintunut äidin luona. Näin ollen lapset määrättiin edelleen asumaan äidin luokse ja isälle vahvistettiin oikeus tavata lapsia.

Tapaus 7

Vanhemmilla oli kolme yhteistä lasta, jotka olivat asiaa käsiteltäessä kaikki yli 11 -vuotiaita. Lapset asuivat äidillään, eikä tapaamiset isän kanssa olleet toteutuneet, minkä vuoksi isä oli vaatinut sakon uhalla äidin sallimaan ja myötävaikuttamaan tapaamisten toteutumiseen. Tapauksessa keskeisenä seikkana oli lasten mielipiteen merkitys asiassa. Lapset kertoivat, etteivät halua tavata isäänsä. Käräjäoikeus totesi kuitenkin perusteluissaan, että lapsien mielipiteet olivat värittyneet negatiiviseksi äidin suhtautumisen vuoksi sekä lasten lojaalisuudesta lähivanhempaansa kohtaan, eikä lasten mielipiteelle tullut antaa asiassa erityistä painoarvoa.

Äidin näkemys

Äidin mukaan hän ei ollut vaikuttanut lasten mielipiteen muodostumiseen. Hän ei ollut esittänyt tapaamisten toteutumista, vaan lapset eivät itse olleet halunneet tavata isäänsä tai pitää häneen yhteyttä. Isä oli lisäksi laiminlyönyt tapaamisia. Lisäksi äiti lausui, että lasten ikä ja kehitystaso huomioon ottaen heidän mielipiteensä oli otettava huomioon päätöksessä ja näin ollen käräjäoikeuden ratkaisu asiassa oli virheellinen.

Isän näkemys

Isän mukaan äiti oli estänyt tapaamisten toteutumisen jo pidemmän ajan ja vieraannuttanut lapset hänestä. Mikäli tapaamisia ei saataisi jatkossa järjestymään ja vieraannuttamista jatkuisi, tuli asiassa määrätä uhkasakko.

Lasten näkemys

Asiassa toimi sovittelija, jolle lapset kertoivat, etteivät halunneet tavata lainkaan isäänsä. Lasten mukaan äiti oli yrittänyt saada tapaamiset toteutumaan, mutta isästä johtuvista syistä tapaamiset olivat peruuntuneet. Yksi lapsista kertoi olevansa vihainen isälleen tämän yrittäessä saada heitä muuttamaan tämän luokse.

Hovioikeuden ratkaisu

Hovioikeuden mukaan sovittelijan kertomuksella oli ratkaisun kannalta keskeinen merkitys. Sovittelija oli päätenyt siihen, että tilanne oli kehkeytynyt vallitsevaksi vanhempien suhteessa ja suhteen jälkeen tapahtuneiden asioiden vuoksi. Lapset käyttäytyvät lojaalisti lähi-vanhempaansa kohtaan, mutta isä ei ollut kyennyt luomaan lapsiinsa kunnon suhdetta, jotta lapset haluaisivat tavata isäänsä. Sovittelija ei katsonut, että tilanteessa olisi tapahtunut systemaattista vieraannuttamista.

Näin ollen hovioikeus katsoi perusteluissaan, että lapset ymmärtäisivät asian ja heidän tahtonsa oli itsenäisesti muodostettu. Huolimatta siitä, ettei äiti ollut parhaalla mahdollisella tavalla edistänyt tapaamisten toteutumista, ja siten lasten ja isän välisen suhteen muodostumista, oli lasten mielipiteille annettava ratkaiseva merkitys. Hovioikeus katsoi kuitenkin, ettei uhkasakon määrääminen tapaamisten toteutumiseksi ollut perusteltua.

6.3 Itä-Suomen hovioikeus

Tapaus 1

Vanhemmilla oli neljä yhteistä lasta, jotka olivat eron yhteydessä jääneet asumaan äitinsä luokse. Kolme vanhinta lasta oli kuitenkin kahden vuoden jälkeen muuttanut isälleen. Käsiteltävässä tapauksessa on ollut kyse nuorimman lapsen asumisen määräämisestä isälleen.

Isän näkemys

Isän mukaan nuorimmalla lapsella havaitut psyykkiset ongelman johtuivat olosuhteista äidin luona. Äiti pyrki vieraannuttamaan lapsen isästään. Lisäksi isän mukaan lapsi oli äidin luona yksinäinen, kun taas hänen luonaan lapsella olisi ollut laaja ja sosiaalinen tukiverkosto. Äiti ei sallinut isän ja lapsen välistä yhteydenpitoa edes puhelimen välityksellä.

Äidin näkemys

Äidin mukaan isä oli avioerosta lähtien pyrkinyt kouluttamaan lapsiaan isän kotimaan mukaiseen kulttuuriin, jonka perustana oli äidin mustamaalaaminen. Isän käytös tulisi äidin mukaan jatkumaan ja määrittelemään isän asennoitumisen lapsiaan kohtaan. Isä syyllisti lastaan siitä, että äidin suhde vanhempiin lapsiin oli katkennut. Osana vieraannuttamistaan isä ei sallinut nuorimman lapsen tavata vanhempia sisaruksiaan tapaamisaikojen ulkopuolella.

Hovioikeuden näkemys

Hovioikeus myötäili ratkaisussaan käräjäoikeuden perusteita, jonka mukaan kumpaankaan vanhempaan kohdistuvien vieraannuttamisväitteiden tueksi ei ollut esitetty riittävää näyttöä. Osapuolten väitteet perustuivat ainoastaan heidän kertomuksiinsa. Lisäksi lapsella todettuja psyykkisiä ongelmia ei voitu yksilöidä ainoastaan toisen vanhemman seuraukseksi, vaan ne olivat seurausta vanhempien pitkäaikaisista riitaisuuksista ja lapsen elämäntilanteen kuormittavuudesta.

Tapaus 2

Vanhemmilla oli yksi yhteisessä huollossa oleva, tapausta käsiteltäessä, noin esikouluikäinen lapsi. Lapsi oli ensin tuomioistuimen päätöksellä määrätty asumaan äidilleen, ja isä oli tavannut lasta vain satunnaisesti. Myöhemmin, noin kolmen vuoden jälkeen ensimmäisestä päätöksestä, asiassa annettiin uusi päätös, jonka mukaan lapsen asuminen määrättiin isälle. Äiti ei ollut kuitenkaan suostunut luovuttamaan lasta isälle, koska lapsi vastusti muuttoa.

Äidin näkemys

Äidin mukaan lapsi oli vastustanut muuttoa ja päättäväisesti kieltäytynyt lähtemästä isän luokse. Lapsen mielipiteelle tuli antaa äidin mukaan asiassa merkitystä. Lapsi oli niin voimakastahtoinen, ettei hän ollut manipuloitavissa. Näin ollen äiti ei ollut vieraannuttanut lasta

isästään, vaan lapsi oli itse vieraantunut isästä, koska isä oli pitänyt lapseen niin vähän yhteyttä. Lapselle ei ollut muodostunut suhdetta isäänsä, eikä tämä ikävöinyt häntä.

Isän näkemys

Isän mukaan äiti tulisi jatkossakin estämään ja haittaamaan lapsen muuttoa isän luokse, eikä siten tulisi palauttamaan lasta esimerkiksi määrätystä tapaamisista. Äiti oli haluton yhteistyöhön isän kanssa ja esti lapsen ja isän välisen suhteen kiintymiseen. Lapsi vastusti muuttoa, koska äiti oli manipuloinut, uhkaillut ja painostanut lasta ja siten vaikuttanut lapsen mielipiteeseen. Äiti oli vieraannuttanut isän lapsesta ja vieraannuttava käytös kuormitti lasta.

Hovioikeuden ratkaisu

Tapauksessa tuli punnita lapsen olosuhteiden säilyttämistä ennallaan ja toisaalta äidin kykyä turvata lapsen ja isän tapaamisten toteutuminen sekä läheisen suhteen säilyminen. Asiassa oli esitetty muistio lapsen ensimmäisestä noutoyrityksestä. Muistion mukaan lastensuojeluviranomaiset olivat ilmaisseet käsityksensä siitä, ettei lapsi halunnut lähteä isän mukaan, ja että lapsi oli vieraantunut isästään. Perusteluina käytettiin lisäksi sovittelijan laatimaa kertomusta, jonka mukaan lapsella oli isään liittyviä pelkoja, jotka olivat osittain äidin kertomuksista johtuvia. Sovittelijan mukaan äiti oli siirtänyt lapseen negatiivisia ajatuksia ja kokemuksia ja siten vaikuttanut lapsen mielipiteeseen. Lisäksi pidettiin todennäköisenä, ettei äiti tulisi jatkossa vapaaehtoisesti suostumaan siihen, että lapsi muuttaisi isälleen ja lapsi oli vastusteluista huolimatta saatava isälleen.

Asiantuntijoiden kertomuksien perusteella lapsi oli vieraantunut isästään, mutta toisaalta sovittelijoiden näkemyksen mukaan isän ja lapsen välinen suhde oli luonteva, välitön ja lämmin. Näin ollen tuomioistuimien oli perusteluissaan pohtinut, kumpi vanhemmista kykenisi turvaamaan paremmin lapsen suhteen etävanhempaan. Tapauksessa pidettiin todennäköisenä, että lapsen vieraantuminen isästään jatkuisi, ja lapsen asuinpaikan muuttaminen oli välttämätöntä, jotta lapsen oikeus pitää yhteyttä kumpaankin vanhempaansa toteutuisi. Lapsi määrättiin asumaan isälleen.

Tapaus 3

Vanhemmat olivat olleet avioliitossa ja heillä oli yksi yhteinen lapsi. Vanhemmat olivat eronneet lapsen ollessa 3-vuotias. Lapsi oli määrätty vanhempien yhteishuoltoon, asumaan äidilleen ja isälle oli vahvistettu oikeus tavata lastaan erikseen määriteltynä ajankohtina.

Tapaamisia oli toteutunut vaihtelevasti ja lopulta äiti määrättiin sakon uhalla sallimaan isän ja lapsen tapaamiset. Äiti vaati yhteishuoltoa tehtävänjakomääräyksin ja käräjäoikeuden hyväksytyä tämän, muutti hän lapsen kanssa ulkomaille.

Isän näkemys

Isän mukaan äiti halusi sulkea isän pois lapsen elämästä ja rajoitti isän ja lapsen yhdessäoloa. Äiti pyrki vieraannuttamaan lapsen isästään. Mikäli äiti saisi yksin jatkossa päättää lapsen asuinpaikasta ja muuttaa ilman isän suostumusta, heikentäisi se huomattavasti isän mahdollisuutta tavata lastaan ja säilyttää heidän suhteensa. Käräjäoikeuden hyväksytyä yhteishuollon tehtävänjakomääräyksin oli äiti jo voimakkaammin ja varmemmin vieroittanut lasta isästään.

Äidin näkemys

Äidin tarkoituksena ei ollut vieraannuttaa lasta isästään. Tapaamisten toteutumatta jääminen oli johtunut isän käytöksestä, ja äiti oli pyrkinyt vain turvaamaan sekä oman että lapsen turvallisuuden. Äidin mukaan asioiden hoitaminen oli vaikeaa, mikäli heillä olisi lapsen yhteishuolto.

Hovioikeuden ratkaisu

Asiassa esitettiin sosiaaliviranomaisten tekemä olosuhdeselvitys, jonka mukaan vanhempien välit olivat hyvin ristiriitaiset, mutta isä luotti äidin kykyyn huolehtia lapsesta. Selvityksen mukaan tapaamiset olivat äidin vuoksi peruuntuneet, eikä äiti tukenut isän ja lapsen välistä yhteydenpitoa tai suhteen säilyttämistä. Hovioikeus totesi perusteluissaan, että äiti ei välttämättä ollut toiminut lapsen parhaaksi, laiminlyödessään isän ja lapsen väliset tapaamiset ja suhteen säilymisen, muuttaessaan lapsen kanssa ulkomaille. Huolimatta tästä, ei selvityksen perusteella voitu kuitenkaan varmuudella todeta, että äiti olisi tarkoituksellisesti vieraannuttanut lasta isästään ja yhteishuolto tehtävänjakomääräyksin oli lapsen edun mukainen ratkaisu.

Tapaus 4

Vanhemmilla oli yksi yhteinen lapsi, joka oli eron jälkeen ollut vanhempien yhteishuollossa. Lapsi oli asunut vuoroviikoin vanhemmillaan, mutta lähivanhempana oli ollut lapsen äiti. Vanhempien mukaan vuoroviikkoasuminen ei kuitenkaan enää ollut lapsen edun mukainen

ja asia vietiin ratkaistavaksi erimielisyyksien takia tuomioistuimeen. Asiassa kuultiin lasta, joka oli asiaa käsiteltäessä 10-vuotias. Lapsi oli ilmaissut tahtonsa asua isänsä luona.

Äidin näkemys

Äidin mukaan käräjäoikeus oli ratkaisussaan antanut liikaa painoarvoa lapsen mielipiteelle. Isä oli vaikuttanut lapsen mielipiteeseen ja isä oli vieraannuttanut lasta äidistä manipuloidulla tädä jo pidemmän aikaa. Isä oli muun muassa poistanut äidin numeron lapsen puhelimesta ja tämän jälkeen ilmoittanut, ettei lapsi enää halunnut mennä äitinsä luo.

Isän näkemys

Isän mukaan äidillä oli ongelmia vanhemmuudessaan, ja äidin uusi puoliso ei tullut toimeen lapsen kanssa. Isä ei ollut pyrkinyt vaikuttamaan lapsen mielipiteisiin tai vieraannuttanut lasta äidistään. Äiti ei ole ollut noudattanut tapaamissopimusta ja oli yrittänyt tulla väkisin noutamaan lapsen isältä. Lapsi oli kertonut isälle, ettei uskalla mennä äidin luokse. Isä pyrki kuitenkin kannustamaan lasta pitämään yhteyttä äitiinsä ja tapaamaan tätä.

Hovioikeuden ratkaisu

Asiassa tehtiin olosuhdeselvitys, jonka mukaan lapsen oma toive oli asua isän luona. Lapsi oli tuonut oman toiveensa esille niin vanhemmille kuin selvityksen tekijöille. Asiantuntijoiden mukaan lapsen toive oli ollut aito, eikä kumpikaan vanhemmista ollut siihen vaikuttanut. Lapsi oli lisäksi käynyt koulukuraattorin luona ja kertonut myös hänelle, ettei tullut toimeen äidin uuden puolison kanssa. Hovioikeus katsoi siten käräjäoikeuden tavoin, ettei asiassa ollut esitetty näyttöä siitä, että isä olisi vaikuttanut lapsen mielipiteeseen tai pyrkinyt estämään äidin ja lapsen tapaamiset. Näin ollen lapsen mielipiteelle oli annettava painoarvoa ja lapsi määrättiin asumaan isän luokse.

6.4 Rovaniemen hovioikeus

Tapaus 1

Vanhemmilla oli yksi yhteinen lapsi. Lapsen ollessa noin kahden vuoden ikäinen, vanhemmat olivat päätyneet avioeroon, minkä jälkeen lapsi oli jäänyt asumaan äitinsä luokse. Lastenvalvoja oli vahvistanut vanhempien sopimuksen lapsen yhteishuollosta, asumisesta äidin luona sekä tapaamisoikeudesta, jota muutettiin myöhemmin. Äiti oli vaatinut, että lapsi määrätään yksin hänen huoltoonsa.

Äidin näkemys

Äidin mukaan yhteishuolto ei ollut toimiva, sillä isä ei halunnut keskustella lapsen liittyvistä asioista. Äiti oli aina asianmukaisesti huolehtinut lapsen terveyteen ja muuhun huoltoon liittyvistä asioista. Hän koki pystyvänsä isää paremmin ylläpitämään lapsen yhteydenpitoa isään. Mikäli lapsi asuisi isän luona, hän syrjäytyisi äidistään. Isä oli aina suhtautunut kielteisesti äidin ja lapsen väliseen yhteydenpitoon ja tapaamiseen. Äiti piti tärkeänä, että lapsi tapaisi myös isäänsä.

Isän näkemys

Isän mukaan vanhemmat pystyivät keskustelemaan keskenään ja kaikki lapsen liittyvät asiat olivat tulleet asianmukaisesti hoidetuksi. Isä oli tehnyt tyttärestään lastensuojeluilmoituksia, koska oli ollut huolissaan lapsesta, sillä äiti ei kyennyt huolehtimaan muun muassa riittävän monipuolisesta ravinnosta ja puhtaista vaatteista. Lapsi oli lisäksi pelännyt tapauksia äitinsä kanssa.

Hovioikeuden ratkaisu

Käräjäoikeus määräsi lapsen asumaan isänsä luokse. Hovioikeudessa esitettiin uusia asiantuntijoiden lausuntoja, joiden mukaan lapsella oli alkanut esiintyä monia psyykkisiä oireita muuttonsa jälkeen. Isän tekemät lukuisat lastensuojeluilmoitukset viittasivat isän pyrkimykseen vaikuttaa viranomaisiin lapsen kertoman kautta. Selvityksien mukaan lapsi oli pelännyt äitinsä hakevan hänet. Tämä katsottiin olevan seurausta isän ja hänen puolisonsa pyrkimyksestä tietoisesti muokata lapsen käsitystä äidistään kielteiseksi.

Hovioikeuden mukaan esitetyt seikat osoittivat, ettei isä ollut ainoastaan vaikeuttanut tapaamisten toteuttamista, vaan myös aktiivisesti ja johdonmukaisesti pyrkinyt estämään tapaamiset, lapsen muutettua hänen luokseen. Lapsen oireilu ja psyykinen vointi olivat heikentyneet merkittävästi isän luona ja ne osoittivat, että isä oli pyrkinyt luomaan lapselle kielteisen kuvan äidistä. Hovioikeus katsoi, että isän toiminta viittasi vieraannuttamiseen. Vieraannuttaminen katsottiin jatkuvan, mikäli lapsi asuisi isän luona. Hovioikeus päätyi määräämään lapsen äidin yksinhuoltoon ja asumaan äidille.

Tapaus 2

Vanhemmat olivat asuneet yhdessä lähes kymmenen vuotta ja heillä oli kaksi yhteistä lasta. Avioliiton päätyttyä eroon lapset olivat käräjäoikeuden päätöksellä määrätty vanhempien

yhteishuoltoon ja asumaan äidin luokse. Lapsille oli vahvistettu oikeus tavata isäänsä. Tapaamiset eivät kuitenkaan olleet toteutuneet sakon uhasta huolimatta, ja isä oli päätenyt hakemaan lasten huoltoa itselleen. Toinen lapsista määrättiin kärjäoikeuden päätöksellä isän huoltoon ja asumaan hänen luonaan. Äiti valitti asiasta hovioikeuteen.

Äidin näkemys

Äidin mukaan hän oli koko lasten elämän ajan vastannut heidän jokapäiväisistä tarpeistaan ja valvonnastaan. Hänen mielestään tapaamiset olivat sujuneet ongelmitta ja hän oli tehnyt kaikkensa, että tapaamiset isän kanssa järjestyvät. Tapaamisten peruuntuminen oli johtunut vanhempien erimielisyyksistä. Äidin mukaan lapset eivät myöskään halunneet tavata isäänsä ja hän oli joutunut suostuttelemaan lapset tapaamisiin. Lasten erottaminen toisistaan ei ollut lapsien etujen mukaista.

Isän näkemys

Isän mukaan äidin aiheuttama vieraannuttamisriski oli merkittävä uhka lasten terveydelle ja hyvinvoinnille. Äiti pyrki vaikeuttamaan tapaamisten toteutumista ja edellytti lapsilta ”raportointia” heidän ollessaan isän luona. Äiti oli lisäksi tehnyt isästä perättömiä lastensuojeluilmoituksia.

Hovioikeuden ratkaisu

Asiassa laaditun olosuhdeselvityksen perusteella vanhemmilla oli riitaisuutta, ja viranomaiset olivat olleet huolissaan siitä, että lasten oireilu jatkuisi, mikäli tilanne pysyisi samanlaisena. Huolimatta siitä, että yksi lapsista oli kertonut, ettei mielellään mene isälle, katsoi hovioikeus lapsen ikä (tapahtumahetkellä 9-vuotta) huomioiden, että lapsi oli joutunut lojaliteettiristiriitaan, eikä lapsen kannanotolla ollut asiassa ratkaisevaa merkitystä.

Hovioikeus katsoi, että äiti oli aktiivisesti ja johdonmukaisesti pidemmän ajan pyrkinyt estämään tapaamisten toteutumisen ja hän oli näin ollen vieraannuttanut lasta isästään. Hovioikeus katsoi vastaavan toiminnan todennäköisesti jatkuvan, mikäli lapsi jäisi äitinsä luokse asumaan. Lapsen kannalta tärkeä yhteydenpito, tapaaminen ja läheiset suhteet äitiin toteutuivat paremmin lapsen asuessa isänsä luona. Lapsen läheinen suhde äitiinsä turvataan tapaamisjärjestelyn avulla.

Tapaus 3

Vanhemmilla oli yksi yhteinen lapsi, joka oli eron myötä lastenvalvojan vahvistamalla sopimuksella määrätty isän luo asumaan, tapaamisista vanhemmat olivat sopivat keskenään. Tapaamisoikeus oli myöhemmin aiheuttanut erimielisyyttä vanhempien välillä ja asiaa oli puitu oikeusteitse. Äiti oli vaatinut, että asiassa määrätään yhteishuolto tehtävänjakomääräyksiin ja että lapsi asuisi jatkossa äidin luona.

Äidin näkemys

Äidin mukaan isä oli estänyt äidin ja lapsen välisten tapaamisten toteutumisen ja vaikeuttanut myös muuta yhteydenpitoa. Isä suhtautui äitiin negatiivisesti ja yritti vieraannuttaa lapsen äidistä tästä riippumattomista syistä. Isä manipuloi lasta ja hän oli toiminnallaan aiheuttanut lapselle lojaliteettiristiriidan, joka oli johtanut lapsen psyykkisiin oireisiin. Isän johdonmukainen ja pitkäjänteinen tosiasioiden vääristäminen oli johtanut lapsen negatiiviseen ajatteluun äidistään. Isä ei pystynyt myötävaikuttamaan lapsen ja äidin välisen läheisen suhteen säilymiseen. Äidin mukaan lapsi oli psyykkisen tuen tarpeessa, mutta isä ei ollut suostunut lapsen hoitosuunnitelmiin, eikä hoitoa sen vuoksi ollut aloitettu.

Isän näkemys

Isä ei kertomansa mukaan vastustanut lapsen viemistä psykiatrin tutkittavaksi. Isä oli hoitanut lasta pienestä pitäen ja lapsi oli tämän vuoksi tukeutunut isään kaikissa asioissa. Isän mukaan hän ei ollut pyrkinyt estämään tai rajoittamaan lapsen ja äidin välisiä tapaamisia, eikä vieraannuttanut lasta äidistään. Hän oli päinvastoin tukenut lasta asiassa ja kuljettanut lasta tapaamisiin. Isän mukaan äiti oli hyvin epätasapainoinen ja lapsi tunsu turvattomuutta äidin kanssa. Lapsi ei halunnut tavata äitiään, eikä isä ollut halunnut pakottaa lasta tapaamaan äitiään.

Hovioikeuden ratkaisu

Asiaa oli yritetty sovittelulla. Sovittelijan mukaan isä ei ollut tosiasiallisesti toiminnallaan pyrkinyt edistämään lapsen ja äidin tapaamisia, eikä myöskään tullut myötävaikuttamaan tapaamisten toteutumiseen jatkossa. Niin ikään laaditun olosuhdeselvityksen mukaan isä ei tukenut tapaamisten toteutumista. Isä ei selvitystä tehtäessä kyennyt nimeämään yhtäkään asiaa, joita arvostaisi äidissä vanhempana. Lasta haastatellessa viranomaiset kiinnittivät huomiota

lapsen tapaan ilmaista asioita hyvin mustavalkoisesti. Lapsi kertoi äidistä ainoastaan negatiivisia asioita ja isästä vastaavasti ainoastaan positiivisia asioita. Puhe kuulosti ulkoa opetellulta, eivätkä mielipiteet vaikuttaneet lapsen omilta, vaan isä oli vahvasti vaikuttanut mielipiteiden syntymiseen. Lasta haastatellut työryhmä oli myöhemmin tehnyt lapsen vieraannuttamisesta jopa lastensuojeluilmoituksen.

Hovioikeus katsoi, että asiassa esitetty todistelu oli ollut kattavaa ja yhdensuuntaista. Isä oli vaikuttanut negatiivisesti lapsen käsitykseen äidistä ja vahingoittanut heidän välistänsä suhdetta. Lähivanhemman tehtävä on taata suhteen säilyminen myös etävanhempaan. Koska isä ei selvästi kyennyt takaamaan äidin ja lapsen välisen suhteen säilymistä, eikä tukenut lapsen psykiatrisen hoidon saamista, määrättiin asiassa yhteishuoltajuus tehtävänjakomääräyksin ja lapsi asumaan äitinsä luokse.

Tapaus 4

Vanhemmilla oli kaksi yhteistä lasta, jotka olivat vanhempien eron jälkeen käräjäoikeuden vahvistaman sovinnon mukaisesti määrätty vanhempien yhteishuoltoon. Lapset asuivat äidin luona ja tapasivat isäänsä erikseen määriteltynä ajankohtina. Molemmat vanhemmat olivat tulleet tulokseen, että vahvistettua sopimusta tulisi muuttaa. Heidän välinsä olivat olleet pitkään riitaisat. Isä oli tehnyt lapsista lukuisia lastensuojeluilmoituksia ja ollut yhteydessä muihin viranomaisiin. Tehdyt ilmoitukset eivät olleet kuitenkaan johtaneet toimenpiteisiin.

Isän näkemys

Isän mukaan äiti oli salassa muuttanut lasten kanssa toiselle paikkakunnalle. Äiti oli sanonut lapsille, ettei asiasta saa kertoa isälle, minkä vuoksi lapset olivat ahdistuneet. Isällä oli huoli lastensa terveydentilasta. Muuton myötä tapaamiset olivat estyneet ja yhteydenpito katkenut. Toinen perheen lapsista oli isän mukaan joutunut hänen ja äidin välikädeksi. Äiti oli manipuloinut lasta ja siten vaikuttanut lapsen kokemukseen, tahtoon ja valintoihin. Lisäksi äiti oli perusteettomasti väittänyt viranomaisille, että isä uhkaili häntä. Äiti ei kannustanut lapsia läheiseen ja myönteiseen isäsuhteeseen, vaan vieraannutti lapsia isästään.

Äidin näkemys

Eron jälkeen isä ei ollut noudattanut tapaamisia, mikä oli johtanut siihen, että äiti oli joutunut tilanteen rauhoittumiseksi menemään lasten kanssa turvakotiin. Äidin mukaan huoli lapsien terveydestä oli ollut perusteeton, eikä isä halunnut uskoa, ettei huolta ollut. Isän jatkuvat

kyselyt lapselta olivat aiheuttaneet hänessä ahdistusta ja lapsi oli kertonut pelkäävänsä isää. Isä oli pyrkinyt toiminnallaan vaikuttamaan lapsen mielipiteeseen. Äiti oli kaikesta huolimatta pyrkinyt tukemaan lapsia tapaamisten ja yhteydenpidon suhteen.

Hovioikeuden ratkaisu

Asiassa esitettiin asiantuntijoiden lausuntoja, joiden mukaan äidin pelko ja hätä olivat todellisia. Äiti ei ollut siten toiminnallaan pyrkinyt estämään tapaamisia ja vieraannuttamaan tällä tavalla lapsia isästään. Lisäksi äiti oli perustellusta syystä muuttanut toiselle paikkakunnalle ja ilmoittanut asiasta asianmukaisesti isälle. Näin ollen muuttamisessakaan ei ollut kyse siitä, että äiti olisi vieraannuttanut lapsia. Äiti oli lisäksi noudattanut tapaamissopimusta ja tarjoutunut kuljettamaan lapsia tapaamaan isäänsä myös toiselta paikkakunnalta – lapsi oli omasta tahdostaan kieltäytynyt tapaamisista.

Asiassa kuultujen asiantuntijoiden lausunnoissa ei ollut viitteitä siitä, että äiti vieraannuttaisi lasta tai että lapsen mielipide ei olisi ollut todellinen. Todistajilta oli kysytty lisäksi nimenomaisesti vieraannuttamisesta, eikä kukaan heistä ollut havainnut vieraannuttavaa käytöstä kummankaan vanhemman osalta. Näin ollen hovioikeus katsoi, ettei asiassa ollut näytetty toteen seikkaa, joka puoltaisi isän väitettä äidin menettelystä vieraannuttaa lapsia.

6.5 Johtopäätökset

Mielestäni hovioikeuksien ratkaisut ovat melko yksiselitteisiä. Kaikissa lähtökohtana on ollut, kuten laissa säädetään, lapsen etu. Esimerkiksi Helsingin hovioikeuden *tapauksessa 1* on havaittu, että mahdollisuus vieraannuttamiseen on olemassa, mutta kuitenkin olosuhteiden muutos olisi kuormittanut lasta huomattavasti, mikä olisi ollut lapsen edun vastaista. Näin ollen lapsen etu ”voitti” riskin vieraannuttamisesta.

Hovioikeudet ovat antaneet painoarvoa erityisesti asiantuntijoiden lausunnoille. Mikäli asiantuntija on lausunnossaan tullut päätökseen, ettei tilanteessa ole havaittavissa vieraannuttamiseen viittaavia piirteitä, on hovioikeus päätenyt ratkaisussaan myös tähän, huolimatta muista perusteista. Asiantuntijoita onkin käytetty hyväksi monessa ratkaisussa. Esimerkiksi Rovaniemen hovioikeuden käsittelemässä *tapauksessa 3* on kuultu useammankin viranomaisen näkemys asiaan ja vieraannuttamisen todettiin olevan todellista.

Osassa ratkaisuisa oli nähtävissä myös kansainvälinen aspekti. Esimerkiksi Helsingin hovioikeuden *tapauksessa 4*, jossa äiti muutti lapsen kanssa ulkomaille, on mielestäni erityisen

mielenkiintoinen ensinnäkin siksi, että käräjäoikeus on ratkaissut asian täysin päinvastaisesti, mutta toisaalta myös siksi, että äidin muuton myötä välimatka kasvoi hyvinkin pitkäksi. Tärkeänä seikkana tapauksessa vieraannuttamisen näkökulmasta oli lähivanhemman tuki ja toimet yhteyden säilymiselle. Näin ollen perusteena vieraannuttamiselle ei välttämättä katsota edes muuttoa toiseen maahan, mikäli muutolle on perusteltu syy, ja että lähivanhempi huolehtii etävanhemman suhteen säilymisestä.

Osassa tapauksista selvitettiin myös lapsen mielipide. Kuten todettua lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain 11 §:n mukaan lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevassa asiassa tulee selvittää lapsen mielipide ja ottaa huomioon lapsen omat toivomukset ja mielipide, mikäli se on lapsen ikään ja kehitystaso nähden mahdollista. Esimerkiksi Rovaniemen hovioikeuden *tapauksessa 2* on kuultu 9-vuotiasta lasta, joka on kertonut, ettei halua tavata isäänsä. Asiantuntijat ovat kuitenkin huomanneet, että lapsen mielipiteeseen oli vaikutettu, minkä vuoksi sille ei annettu painoarvoa asiassa. Itä-Suomen hovioikeuden *tapauksessa 4* sen sijaan 10-vuotiaan lapsen tahto oli asiantuntijoiden mukaan aito ja sille oli annettava painoarvoa.

Kaikissa tapauksissa vanhemmilla on ainakin jollain tasolla riittaiset välit. Useimmissa tapauksissa välit ovat jopa niin tulehtuneet, ettei kommunikaatio vanhempien välillä onnistu lainkaan. Hovioikeudet ovat perusteluissaan ottaneet kantaa vanhempien välisen vuorovaikutuksen vaikutuksesta lapseen. Osassa tapauksista vanhempien väliset ongelmat ovat jo vaikuttaneet lapsen mielikuvaan toisesta vanhemmastaan. Helsingin hovioikeus on *tapauksessa 5* ottanut perusteluissaan vielä erityisesti kantaa vanhempien erimielisyyksiin ja sen vaikutuksesta lapseen.

On myös mainittava, että huomattava määrä lapsista kärsi psyykkisistä oireista. Asiantuntijoiden lausuntoihin perustuen lapset olivat kuormittuneita vanhempien toiminnasta. Erityisesti Rovaniemen hovioikeus on kiinnittänyt huomiota lasten lojaliteettiristiriitaan, jota lapset kokivat vanhempien muutettua erilleen. Erimielisyydet ja asennoituminen tapaamisissa kohtaan vaikuttivat lapsen mielipiteeseen ja suhtautumiseen koskien tapaamista. Toisaalta vanhemmat lapset saattoivat ilmaista, että olivat loukkaantuneita ja pettyneitä etävanhemmansa toimintaan, kun tapaamiset olivat etävanhemmasta johtuvien syiden vuoksi peruuntunut.

Kaiken kaikkiaan esiteltyjen tapausten pohjalta voidaan todeta, että vieraannuttamisen näyttäminen toteen on hyvin hankalaa – ainakin, mikäli asiassa ei ole esitetty asiantuntijan näkemystä. Lisäksi rajanveto vanhempien keskinäisten erimielisyyksien ja lapseen kohdistuvan vieraannuttamisen välillä on vaikeaa. Kuitenkin vanhemmilla oli selkeitä näkemyksiä siitä, miten lapsen käyttäytyminen oli muuttunut ja mistä se johtui. Mikäli tapaamiset olivat sujuneet huonommin tai lapsi oli vastahakoinen saapumaan tapaamisiin, oli syy pitkälti lähivanhemman vieraannuttaminen ja mustamaalaaminen. Vastaavasti lähivanhemman näkemys oli, että suhteen heikkeneminen oli seurausta etävanhemman käyttäytymisestä tai tapaamisten peruuntumisesta etävanhemmasta johtuvien syiden vuoksi.

7 Yhteenveto

Vieraannuttaminen on Suomen lainsäädännössä määritelty hyvin yleisluontoisesti, minkä vuoksi näkisin, että seikkaan on myös helppo oikeusprosessissa vedota. Tutkimusta varten saatuja hovioikeuksien ratkaisuja oli yhteensä n. 50 kappaletta, joista ainoastaan 20:ssä hovioikeus oli perusteluissaan ottanut kantaa vieraannuttamisväitteisiin. Toisin sanoen yli puolessa tapauksista asianosainen oli vedonnut vieraannuttamiseen, mutta hovioikeus ei ollut käsitellyt väitettä näytön puuttuessa.

Näyttökysymys tulee varmasti jatkossakin olemaan hankala. Pitkälti ratkaisuihin oli kysymys sana sanaa vastaan asetelmasta, ja yleisimmin asiassa kuultiin todistajina vanhempien läheisiä, jolloin todistelua oli tulkittava kriittisesti läheisestä ihmissuhteesta johtuen. Kuten esitetystä ratkaisusta ilmeni, olivat asiantuntijoiden lausunnot ratkaisevia. Toisaalta asiantuntija saattoi havaita vieraannuttamista, mutta se ei automaattisesti johtanut siihen, että hovioikeus olisi todennut vieraannuttamisen todelliseksi ongelmaksi, koska vastapainona oli aina lapsen etu.

Näytön kannalta ratkaisevaa oli myös lähivanhemman toimiminen lapsen ja etävanhemman suhteen säilymiseksi. Mikäli asiassa pystyttiin näyttämään, että lähivanhempi oli toiminnallaan pyrkinyt siihen, että tapaamiset toteutuvat sovitusti tai lapsi muulla tavoin piti säännöllisesti yhteyttä etävanhempaan, katsottiin tämän olevan riittävä peruste siihen, ettei lähivanhempi vieraannuttanut lasta etävanhemmastaan. Johtopäätöksenä esitettyjen perusteluiden nojalla katson, että vieraannuttamisen näyttäminen toteen vaatii useamman asiantuntijan lausunnon asiasta, ja mikäli lapsi joutuisi tilanteen vuoksi muuttamaan, ei tämä saisi kuormittaa lasta liikaa. Myös lähivanhemman toimiminen on päätöksen kannalta ratkaiseva asia.

Lapsen mielipiteelle on ratkaisuihin annettu painoarvoa, mikäli se vastasi laissa määriteltyjä ehtoja koskien lapsen ikää ja kehitystasoa. Myös mielipidettä tulkittaessa oli osassa tapauksista kuultu asiantuntijaa. Asiantuntijan näkemys oli ratkaiseva. Toisaalta lapsen huoltoa ja

tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta annetussa laissa (619/1996) määritely 12 -vuoden raja on ehdoton⁹². Tässä tilanteessa mielenkiintoista on vanhemman vieraannuttamisen merkitys ennen kuin lapsi on täyttänyt 12 -vuotta. Mikäli tilanne on kärjistynyt ja vanhempi on systemaattisesti aiempina vuosina vieraannuttanut lastaan ei väitteellä ole enää merkitystä asiassa, jos 12-vuotias lapsi vastustaa tapaamisoikeuden täytäntöönpanoa.

Johdannossa esitettiin tutkimuskysymyksiin: ”Miten vieraannuttamista hovioikeuden ratkaisukäytännössä käsitellään?”, ”Miten vieraannuttaminen tunnustetaan?”, ”Mikä on lapsen mielipiteen merkitys, mikäli toinen vanhemmista on syyllistynyt vieraannuttamiseen?” näyttää löytyneen tutkimuksessa tietynlaiset suuntaviivat. Vieraannuttaminen on kuitenkin edelleen hyvin tulkinnanvarainen asia ja rajanvedot hyvinkin epämääräisiä. Toisaalta merkittävänä asiana käytännössä näen myös vanhempien toiminnan. Olisi tärkeää, että osapuolet pystyisivät erottamaan omat erimielisyydet ja lapsen edun.

Tämän tutkielman pohjalta näen asiassa paljon tulkinnanvaraisia epäkohtia ja vieraannuttamiselle tulisi määritellä selkeät raamit, jotta välttyttäisiin asianosaisten kannalta kuluttavista tulkintatilanteista. Toisaalta myös asian käsittely tuomioistuimessa helpottaisi ja oikeusprosessit olisivat tehokkaita. Mielestäni vieraannuttamisen tunnustaminen ja asian käsittely vaatisi nimenomaisesti selkeän määritelmän ja tunnusmerkistön lisäämisen lakiin lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta. Mikäli termi olisi määritelty laissa ja perusteltu tarkemmin lainvalmisteluasiakirjoissa, tuomioistuimet toimisivat yhtenäisesti ja toiminta olisi tehokasta. Toisaalta myös osapuolten asema olisi hovioikeudesta riippumatta tasapuolinen ja väitteisiin ei vedottaisi ilman todellista vaaraa vieraannuttamisesta.

⁹² Lain 2 §:n mukaan: ”Jos lapsi on täyttänyt 12 vuotta, täytäntöönpanoon ei saa ryhtyä vastoin lapsen tahtoa. Täytäntöönpanoon ei myöskään saa ryhtyä vastoin 12 vuotta nuoremman lapsen tahtoa, jos lapsi on niin kehittynyt, että hänen tahtonsa voidaan kiinnittää huomiota.”